

Aktualizacija povijesnoga nasljeđa i sportskih korijena Hrvatskoga nogometnog kluba Rijeka

Tijekom 20. stoljeća grad Rijeka doživio je mnogobrojne državno-pravne promjene našavši se u nekoliko državnih tvorevina, od kojih je većina imala autoritarne značajke. Društvena i politička previranja odrazila su se u svim segmentima gradskoga života. Ovaj rad usmjeren je sportskoj dimenziji problematike suživota u višekulturnoj sredini. Propituje se odnos politike, društva, sporta i nacionalizama na prostoru Kvarnera i motri u kojoj je mjeri nogomet upisan u povijest Rijeke. Nastoji se preispitati poveznica između HNK Rijeke i kluba CS Olimpia koji je osnovan 1906. godine da bi se 1926. fuzionirao s CS Glorijom u Unione sportiva Fiumana. Problematizira se teza o njihovoj istovjetnosti te odgovara na pitanje jesu li klubovi koji funkcioniraju u gradu u prvoj polovici 20. stoljeća izravna preteča današnjega HNK Rijeke. Povijesni je pregled retrospektiva minulih zbivanja na sportskom borilištu i izvan njega. Fokus teksta je na dvama razdobljima: razdoblju Kraljevine Italije i razdoblju Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Cljučne riječi: Rijeka; povijest sporta; Kraljevina Italija; FNR Jugoslavija; nogomet; US Fiumana; FD Kvarner

Uvod

Rijeka je oduvijek slovila kao grad suprotnosti, mediteranska luka koja je determinirana geografskim položajem raskrižja putova. Dvadeseto je stoljeće razdoblje najradikalnijih političkih promjena u gradu. Parafrazirajući Churchillovu misao o burnoj povijesti Balkana mogli bismo reći da je Rijeka u 20. stoljeću proživjela više povijesti

nego što je mogla podnijeti.¹ U nepunih 80 godina bila je dijelom čak sedam državnih tvorevina: početkom stoljeća Austro-Ugarske Monarhije, završetkom Prvoga svjetskoga rata nakratko Države SHS,² potom Talijanske regencije Kvarnera, Slobodne Države Rijeke pa Kraljevine Italije, tijekom Drugoga svjetskog rata grad je bio pod njemačkom okupacijom, pripavši nakon rata FNR/SFR Jugoslaviji te na kraju stoljeća Republici Hrvatskoj. Većina državnih režima imala je autoritarne značajke. Ratove i porača obilježile su dobrovoljne i prisilne masovne migracije stanovništva koje su uzrokovale brojne ljudske traume i promjenu demografske i kulturne slike Rijeke.

U graničnom području isprepletale su se različite nacije i etniciteti, ali su dominirale dvije kulture: hrvatska i talijanska. U međuraću se Rijeka/Fiume nalazila u sklopu Kraljevine Italije pa je u priobalju talijanska sastavnica bila neodvojivi dio društvenoga i političkoga života. Radikalne političke promjene uzrokovale su nacionalnu polarizaciju građana Rijeke u dvije suprotstavljene skupine.³ U nepovoljnim okolnostima poljuljane nacionalne i jezične ravnoteže građani Rijeke bili su taoci agresivne politike nacionalizma: jednom su žrtve bili Hrvati, nakon toga Talijani.⁴ Aura višekulturnoga urbaniteta najprije je zasjenjena erupcijom fašizma a potom represijom komunizma. Završetkom Drugoga svjetskog rata dolazi do promjene „istočne granice Italije“⁵ i masovnoga iseljavanja stanovništva. Do 1954. godine Rijeku napušta većinski dio građana talijanske nacionalnosti. Zbivanja u poraču i socijalistička preobrazba prostora iz temelja su promijenile socijalnu sliku grada, ali i njegov identitet.⁶

Povijesnih intruzija u Rijeci nije bio oslobođen ni sport, poglavito nogomet. Nogomet je svojevrсно ogledalo društva, a može postati poticajnom podlogom za istraživanje važnih društvenih promjena. U hrvatskoj znanstvenoj literaturi nije se previše pisalo o međuodnosu nogometa i društveno-političkih procesa.⁷ Znanstveni

1 Winston S. Churchill, „The Balkans produce more history than they can consume“. <https://quote-park.com/quotes/1944356-winston-s-churchill-the-balkans-produce-more-history-than-they-can-con/>. Pristup ostvaren 9. 7. 2022.

2 Teritorij grada od 29. listopada 1918. do 1. prosinca 1918. bio je u sastavu Države Slovenaca, Hrvata i Srba. Đurić, „Državnopravni položaj Rijeke u D'Annunzijevom vremenu 1918. - 1920.“, 35-50.

3 Usp. Jeličić, „Per lo stato libero prima dello Stato libero, considerazioni sul Partito autonomo democratico fiumano“, 90-100.

4 Usp. Medved, „Katolička crkva i Slobodna Država Rijeka“, 101-139.

5 Ta se sintagma pojavljuje u većem dijelu talijanske historiografije, a odnosi se na čitav sjevernojadranski prostor. Mila Orlić, „Javni diskursi, nacionalne memorije i historiografija na sjevernojadranskom prostoru“, 16.

6 Usp. Roknić Bežanić, „Uspostava i organizacija civilnih i vojnih vlasti u poslijeratnoj Rijeci“, 163-177.

7 O tome su pisali povjesničari, sociolozi i pravnici: Vrcan, *Nogomet – Politika – Nasilje*; Klasić, „Fiskultura u službi naroda. Uloga tjelesnog odgoja u stvaranju jugoslavenskog socijalističkog društva 1945. – 1952.“; Lazzarich, „Stoljetno iščitavanje povijesti pod stijenama riječkoga sportskog hrama“; Grgić, „Kratka povijest ženskoga nogometa u Hrvatskoj/Jugoslaviji u međuratnom razdoblju“; Lalić, *Nogomet i politika. Povijest i suvremenost međuodnosa u Hrvatskoj*; Kovačić, *Hrvatski nogomet u doba cara, kralja, poglavnika i maršala*; Iveta, „Sportske organizacije u totalitarizmu: nogometni savezi u Njemačkoj, Španjolskoj i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj“; Žagar, „Sport i nogomet u historiografiji i humanističkim znanostima u Jugoslaviji i postjugoslavenskom prostoru“.

članci o nogometu bave se određenim aspektima nogometne igre, pogotovo navijačima.⁸ Proučavanje sporta ipak omogućuje uvid u društvene i povijesne fenomene posebice u vrijeme političkih tranzicija.⁹ „Sport i nogomet kao vrhunac discipline postaju izvanredan medij u stvaranju nacionalnih osjećaja i davanja ljudima konkretne prilike za upoznavanje inače apstraktne nacije.“¹⁰ To osobito vrijedi za višetničke sredine u krizama državne suverenosti.¹¹ Historiografi su o važnim promjenama u sportskom životu Rijeke pisali parcijalno, a njihovo je stajalište nerijetko bilo uvjetovano ideološkom ili nacionalnom pripadnošću.

Na primjeru Hrvatskoga nogometnog kluba Rijeka može se pratiti povijesni razvoj popularnoga sporta u Hrvatskom primorju. Na stadionu Kantrida odigravana su tri različita nacionalna prvenstva: talijanska *Divisione Nazionale*, *Serie B*, *Serie C*, jugoslavenska Savezna liga i Hrvatska nogometna liga. Kantrida je bila prizorištem prelamanja sportskih ali i političkih interesa, stoga je kroz mijene nekadašnjega kamenoloma moguće motriti socijalni i kulturološki razvoj grada Rijeke.¹²

Nogomet je i danas sjecište društvenih podjela. Tekstovi hrvatskih i talijanskih kroničara svjedoče raznovrsnim nerijetko protuslovnim perspektivama i tumačenjima povijesnoga razvoja nogometa u međuraću. Riječ je o kontrastnim narativima, različitim povijestima riječkoga nogometa.¹³ Povod za ovo istraživanje najnovija je monografija riječkoga prvoligaša naslovljena *Rijeka bijelih snova*¹⁴ u kojoj se navodi da je HNK Rijeka legitimni sljednik Cluba sportivo Olympia (kasnije Olimpia), osnovanog 1904. godine. Klub je objedinjavao više sekcija, a dvije godine kasnije pokrenuo je i nogometnu sekciju. „Dogodit će se to 25. 11. 1906. godine. Ovaj datum može se smatrati začetkom riječkog nogometnog prvoligaša.“¹⁵ Dvadeset godina kasnije Olimpia će se s riječkom CS Glorijom fuzionirati u klub pod imenom Unione sportiva Fiumana. Aktualna uprava kluba smatra 1906-tu ishodišnom godinom postanka današnjega HNK Rijeke ističući da je klub formalni sljednik Olimpije i Fiumane, što bi značilo

8 Usp. Previšić, Mlinarić, „Služba državne sigurnosti Hrvatske protiv nogometnih navijača 1989-1991.“, 163-184, Žagar, „Sport i nogomet u historiografiji i humanističkim znanostima u Jugoslaviji i postjugoslavenskom prostoru“, 137-147. Valja još spomenuti domaće stručnjake Željka Buzova, Zorana Žugića i Benjamina Perasovića koji su nizom članaka i knjiga obradili pojedine aspekte sporta, nogometnu publiku te navijačke skupine.

9 Usp. Klasić, „The Tito-Stalin Football War“, 387.

10 Usp. Mijatović, „Filozofijski nabačaj o nogometu“, 6-9.

11 Usp. D' Alessio, „Politika obrazovanja i nacionalno pitanje u socijalističkoj Jugoslaviji: škole s talijanskim nastavnim jezikom u Istri i Rijeci“, 219-241.

12 Usp. Lazzarich, „Stoljetno iščitavanje povijesti pod stijenama riječkoga sportskog hrama“, 47-76.

13 Sadašnje stanje pamćenja migracija analizom odabranih mjesta pamćenja sportskih događaja u kontekstu konstrukcije identiteta zasnovanog na migracijskom iskustvu daje povoda za razmišljanje kako u području sjevernoga Jadrana još uvijek nije ostvareno zajedničko pamćenje. Usp. Altin, Badurina, „Podijeljeno pamćenje. Istarski egzodus u urbanom prostoru Trsta“, 317-340. Tek šira perspektiva objedinjenih povijesti međuraća i socijalističkoga poraća može ponuditi „objektivniju“ iznijansiranu perspektivu riječke nogometne povijesti.

14 Ogurlić, *Rijeka bijelih snova*.

15 Kramarsich, „Klupska povijest“, 27.

da preuzima sva prava prethodnika.¹⁶ Tim je postupkom izmijenjen podatak iz dosadašnjih bibliografskih izvora i službenih klupskih tiskovina u kojima se kao polazišna godina današnjega prvoligaša s Kvarnera navodi 1946. godina.¹⁷ Promjenom datuma nastoji se izraziti kontinuitet egzistiranja i povezivanje HNK Rijeka s klubovima iz prve polovine 20. stoljeća.

Informacija je izazvala reakciju šire sportske javnosti, ali i raspravu o pravovaljanoj godini postanka kluba.¹⁸ Kako ovaj podatak predstavlja drastičan odmak od dosadašnje klupske i hrvatske historiografije, postavlja se pitanje je li aktualizacija sportskih korijena potaknuta željom za raščišćavanjem povijesnih činjenica, svojevrsnim *rebrandingom*¹⁹ ili potrebom za izmišljanjem tradicije. Je li HNK Rijeka doista formalni i pravni sljednik Olimpije i Fiumane i kada je zapravo klub osnovan?

Ova tema zahtijeva komplementaran istraživački pristup. S obzirom na složene društveno-političke procese osim historiografskoga valja propitati pravni i sociološki problemski aspekt. U potrazi za odgovorima povlačit ćemo analogiju među pojavama u duljem vremenskom kontinuitetu primjenjujući komparativno-povijesnu metodu. Motrit ćemo zbivanja na prostoru nekadašnje Julijske krajine.²⁰ Analizirajući pojave politizacije nogometa u SFR Jugoslaviji kratko ćemo se osvrnuti na povijesni razvoj nogometa u Puli. Da bismo jasno artikulirali probleme i ispitali uzročno-posljedične veze, eksplicirat ćemo sadržaj po kronološko-problemskom principu.

Iscrpan prikaz riječke prošlosti zahtijeva proučavanje arhivskih izvora i literature na više jezika, stoga će se ova studija temeljiti na proučavanju primarnih i sekundarnih izvora.²¹ Za kontekstualizaciju položaja Rijeke, Hrvatskoga primorja i Istre u međuraću i poraću poslužiti ćemo se znanstvenim doprinosima Ferda Čulinovića, Franka Dote, Darka Dukovskog, Marina Micicha, Richarda Millsa, Raoula Pupa i Alberta Zanettija Lorenzettija. Na osnovi arhivske građe pohranjene u Državnom arhivu u Rijeci opisat ćemo nastanak FD Kvarner. Iz ostavštine Livija Bastiancicha osvrnut ćemo se na poslijeratnu Fiumanu u Torinu i poteškoće s kojima se klub suočavao u radu. Osim uvida u dostupne povijesne dokumente, iščitavanjem onodobnoga tiska i različitih publicističkih izvora istovremeno ćemo vrednovati prethodna istraživanja o nogometnim

16 Sučić, „Rijeka bijelih snova je knjiga koju treba čitati, pročitati i čuvati“, 44-45.

17 Usp. Đurić, *Kvarnerski majstor*; Vujnović, *NK Rijeka, 1946.-1976.*; Kraljić, Rivetti, *Kvarnerska rivijera, tri desetljeća*; Kraljić, „Nogomet na području Hrvatskog primorja i Istre“; Kramer, *Hrvatski nogometni savez, 80. obljetnica*; Kramer, Klemenčić, *Nogometni leksikon*; Lazzarich, *Kantrida bijelih snova*.

18 Mikulić, „Gospoda Mišković i Ogurlić krivotvore povijest HNK Rijeke“, 44; „Spavaš li mirno, Sheffielde“; Tolić, „Rijeka pomaknula osnutak čak 40 godina unatrag, a lokosi podbadaju: Trend je biti mladi...“.

19 Tea Sindbæk, „A Croatian champion with Croatian name: national identity and uses of history in Croatian football culture – the case of Dinamo Zagreb“, 1015.

20 U radu koristimo ovu sintagmu, iako se u hrvatskoj literaturi rabi i termin Julijska Venecija.

21 Istraženi su dostupni dokumenti u riječkom Državnom arhivu, Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskoga primorja, Sveučilišnoj knjižnici te u rimskom Archivio Museo Storico di Fiume. Nažalost, povijesna je dokumentacija o sportu i nogometu veoma oskudna.

klubovima u Rijeci u prvoj polovini 20. stoljeća. To se prvenstveno odnosi na priloge Ferruccia Burburana, Luce Dibenedetta, Tonka Kraljića, Igora Kramarsicha, Marinka Lazzaricha, Zlatka Moranjka, Antona Percana i Elvina Tomasinja. Od stanovite koristi bit će i memoaristički naslovi. Pri artikulaciji problema propitujući jesu li sportski korijeni HNK Rijeka austrougarski, talijanski ili hrvatski, nastojat ćemo potvrditi sljedeću tezu – socijalna previranja nacionalne provenijencije i politički pritisci bitno su utjecali na egzistenciju sportskih društava u gradu, stoga su riječki nogometni klubovi Olimpia, Fiumana i Kvarner / Rijeka u različitom pravnom položaju. HNK Rijeka nije izravni sljednik klubova Clubo sportivo Olimpia i Unione sportiva Fiumana.

Ovaj je rad svojevrsna provjera postojeće sportske historiografije upućivanjem na ključne događaje na području Rijeke i sjevernoga Jadrana koji su ostavili traga na stanovništvu regije, a vidljivi su i danas. Propitujući koncept tematizacije i interpretacije nogometnih zbivanja pod stijenama Kantride usmjerit ćemo se na dva povijesna perioda: razdoblje Kraljevine Italije i razdoblje FNR Jugoslavije. Motreći povezanost nogometa, politike i nacionalizma navest ćemo prijelomne društvene i političke događaje koji su umnogome utjecali na sveukupno ozračje u riječkom sportu, no susret s poviješću na kvarnerskome prostoru prvenstveno je u funkciji razrješavanja dvojbe o sportskim korijenima Hrvatskoga nogometnog kluba Rijeka.

Club sportivo Olimpia u razdoblju Austro-Ugarske Monarhije i Slobodne Države Rijeke

Nogometni počeci na Kvarneru datiraju ranih sedamdesetih godina 19. stoljeća, u vrijeme gradnje Tvornice torpeda i željezničke pruge koja je povezivala luku sa zaleđem. Povodom otvaranja dionice Rijeka – Karlovac odigran je u listopadu 1873. godine nogometni susret, u kojem je sudjelovalo tehničko osoblje tvornice *Stabilimento tecnico fiumano* (preteča tvornice *Torpedo*).²² Početkom 20. stoljeća u Zagrebu se osnivaju prvi nogometni klubovi, a u Rijeci je već 1904. godine utemeljen Club sportivo Olympia (kasnije Olimpia), koji je obuhvaćao nekoliko sportskih sekcija: plivanje, biciklizam, boks i laku atletiku. Prvi registrirani nogometni klub u Rijeci bio je Club Atletico Fiumano, osnovan 20. veljače 1905. godine.²³ Dnevni list *Il popolo* u studenom 1906. god. izvještava o sjednici Cluba Sportivo Olimpia na kojoj se odlučuje o novoj nogometnoj sekciji.²⁴

22 Usp. Frntić, *Sto godina nogometa u Hrvatskoj*; Lalić, *Nogomet i politika. Povijest i suvremenost međuodnosa u Hrvatskoj*, 34.

23 U listopadu 1905. godine CA Fiumano odigrao je na igralištu Kvassay humanitarnu utakmicu s CS Juventus (Trst) za stanovništvo Kalabrije koju je zadesio razorni potres. *La bilancia* (Fiume), 16. 10. 1905, 2.

24 *Il popolo*, 30. 11. 1906, 2. Osnivači Olimpije bili su Carlo Colussi, Antonio Marchig, Aristodemo Summel i Agesilao Satti. Financijski moćnija u odnosu na ostale klubove Olympia je ubrzo postala vodeći gradski klub. Više u: *La rivista dello sport fiumano*, 1944., 4; Pamich, Roberti, *La grande avventura dello sport fiumano*, 51.

Na Sušaku su 1908. godine sušački gimnazijalci osnovali Hrvatski sportski klub Viktoria, najstariji plivački klub u Hrvatskoj koji je tri godine kasnije pokrenuo i nogometnu sekciju. U nedostatku primjerenoga sportskog terena na Sušaku među viktoriašima je i začeta ideja o izgradnji sportskoga igrališta na Kantridi.²⁵ Taj dio grada potpadao je pod austrijski dio Monarhije, a u vlasništvu općine Kastav.²⁶ Prva nogometna utakmica na Kantridi odigrana je 1. lipnja 1913., između Viktorije i zagrebačkoga Građanskog, a Sušačani su u toj povijesnoj utakmici uspjeli pobijediti rezultatom 3 : 0. Kako je Rijeka nakon Prvoga svjetskog rata pripala Italiji, Viktoria više nije mogla koristiti igralište na Kantridi.²⁷

Završetkom Velikoga rata i raspadom Habsburške Monarhije uslijedile su nemirne godine pokušaja rješavanja tzv. *riječkog pitanja*.²⁸ Razmatrajući pretenzije Italije prema pomorskoj luci Ruggero Gottardi²⁹ je u *Otvorenom pismu svim pravim Fijumanima*, upućenome svojim sugrađanima, nazvao Rijeku „poliglotskim otočićem okruženim slavenskim morem“.³⁰

Politička situacija bila je vrlo nestabilna što je rezultiralo čestim promjenama gradske vlasti.³¹ Od političkih previranja nije mogao biti pošteđen ni sport. Veliko političko i sportsko rivalstvo između riječke Olimpije i sušačke Viktorije svoj je vrhunac doživjelo upravo za vrijeme D'Annunzijeve vladavine.³² Nakon proglašenja Regencije u veljači 1920. godine održan je na Kantridi prijateljski susret između reprezentacije grada i momčadi Vojne komande, čiji su igrači na svojim dresovima prvi put ponijeli znak *scudetto*.³³

25 Paškvan, „Stijene stare 'kave' riječke radosti“, 79.

26 Općina Kastav iznajmila je zemljište mađarskoj tvrtki *Schwarz und Gregerson* radi vađenja kamena za izgradnju lučkoga pristaništa. Lazzarich, *Kantrida bijelih snova*, 31.

27 Igralište će ubrzo biti uređeno kako bi riječki nogometaši u sklopu Kraljevine Italije mogli nastupiti u nacionalnome prvenstvu. U međuraću će se mijenjati naziv objekta, od Campo sportivo, preko Campo sportivo Borgomarina (po tadašnjem nazivu ulice iznad igrališta) i Campo Unione Sportiva Fiumana do Stadio Comunale dell' Littorio (Gradski liktorski stadion, prema fašističkoj terminologiji).

28 Čulinović, *Riječka država, Od Londonskog pakta i Danuncijade do Rapalla i aneksije Italiji*, 26.

29 Ruggero Gottardi bio je poručnik austrijske konjice i trgovac. Gottardi, „Ruggero Gottardi (Rijeka, 1882. – Diano Marina, 1954.)“, 395–447.

30 AMSF, Archivio Zanella, 1.4.5., Lettera aperta a tutti i veri fiumani, 15. 11. 1918.

31 Rački, *Prilozi k povijesti grada Sušaka*, 29. Iako su u poraću premještane granice među državama, nije dolazilo do značajnijih migracija stanovništva, izuzev grčko-turskoga sukoba. Orlić, „Javni diskursi, nacionalne memorije i historiografija na sjevernojadranskom prostoru“, 20.

32 U navedenom se razdoblju šport u Rijeci razvio i pojavio kao kulturološki događaj prvoga reda. Početkom 1920. godine u Rijeci je djelovalo 19 športskih klubova, Comandante nije propuštao priliku da športska zbivanja pretvori u manifestaciju svojih političkih ideja. Gostovanje, no naročito pobjede riječkih športaša u Kraljevini Italiji, prikazivani su kao dokaz njegove političke snage. Kraljić, *Pod bridima Kantride*, 33.

33 Susret je trebao učvrstiti dobre odnose između stanovništva i legionara. U čast D'Annunziju ekipa vojne komande nastupila je u modrim dresovima, boji talijanskih nacionalista. Igrači su na majicama nosili amblem trobojnice (zeleno-bijelo-crveno), svečano kreiran za tu prigodu. Amblem će u desetljećima koja slijede postati simbol talijanskoga nogometa i službeni talijanski grb. *Dibenedetto, El Balon Fiuman*, 490. Scudetto koriste samo klubovi koji su osvojili prvenstvo prethodne sezone. Upravo je D'Annunzio ukazao na potrebu nošenja toga znaka kao simbola talijanštine. Graziosi, „Storia. Chi ha inventato lo 'scudetto'“.

Rapalskim je ugovorom 12. studenog 1920. god. ustanovljen formalni suverenitet Slobodne Države Rijeke, obostranim priznanjem država potpisnica, Kraljevine Italije i Kraljevine SHS.³⁴ Obje države obvezale su se da će poštivati njezinu neovisnost. D'Annunzio je akcijom talijanske regularne vojske poduzetom krajem 1920. godine („krvavi Božić“) istjeran iz grada u siječnju 1921. godine.

Unatoč burnim političkim vremenima sportske su aktivnosti bile sastavni dio gradskoga života. Uz Olimpiju dvije najbolje riječke momčadi bile su Club sportivo Gloria i Club sportivo Fiume.³⁵ Na uređenom sportskom igralištu Kantride nastupalo je više riječkih klubova, prije svih Olimpia i Fiume, a Olimpia je kao regionalni prvak regije Venezia Giulia 1921. godine promovirana u drugu talijansku ligu.

Razdoblje Kraljevine Italije i osnivanje kluba Unione sportiva Fiumana

Slobodna Država Rijeka svrgnuta je fašističkim i nacionalističkim udarom 3. ožujka 1922. godine.³⁶ Nepune dvije godine kasnije Rijeka je priključena Italiji: 27. siječnja 1924. god. potpisani su Rimski ugovori kojima je određena granica između dviju država. Uz pristanak Kraljevine SHS grad je podijeljen na dva dijela - Sušak je pripao Jugoslaviji a Rijeka Italiji.³⁷ Pripojenjem Rijeke Kraljevini Italiji usporen je ekonomski razvoj grada dok je nacionalno pitanje i dalje uzrokovalo brojne etničke prijelove.³⁸ Hrvatsko se pučanstvo kao i u vrijeme D'Annunzijeve okupacije Rijeke suočilo s raznim oblicima represije.³⁹

34 Tim je ugovorom Italija dobila Istru (osim Kastva), Zadar, Cres, Lošinj i Lastovo.

35 Već tada je nogomet bio mjesto društvene diferencijacije kroz poistovjećivanje s klubovima – Olimpia je simbolički predstavljala bogatiji sloj građanstva, dok su u Gloriji nastupali igrači iz radničkih obitelji pa je klub našao svoje simpatizere među siromašnijim dijelom pučanstva. Lazzarich „Stoljetno iščitavanje povijesti“, 57.

36 Micich, „Fiume, maggio 1945“, 151-162.

37 Krajem siječnja 1924. godine predsjednik vlade Kraljevine SHS Nikola Pašić potpisuje u Rimu „pakt prijateljstva“ kojim Rijeka biva anektirana Kraljevini Italiji dok Sušak ostaje u Kraljevini SHS. Kada dolazi do razgraničenja, talijansku Rijeku od hrvatskoga Sušaka dijeli tek most na Rječini. Granična crta išla je sredinom riječnoga toka i zapadnom obalom Mrtvoga kanala. Bartulović, *Sušak 1919-1947*, 63.

38 D' Alessio, „Politika obrazovanja i nacionalno pitanje, 221. Već 1921. godine talijanski je popis stanovništva u Juljskoj krajini navodio daleko više talijanskih govornika nego u zadnjem austrijskom popisu. Kraljevskim dekretom od 28. ožujka 1923. godine ukinuta su hrvatska imena naselja i zemljopisnih pojmova te je zabranjeno pjevanje i javni govori na hrvatskom i slovenskom jeziku. U tom periodu povećava se broj „regnicola“, novodošloga stanovništva iz Italije koji naseljavaju područja Juljske krajine i Dalmacije. Više u: Karakaš Obradov, „Migracije stanovništva na hrvatskom području neposredno prije i nakon završetka Drugoga svjetskog rata“, 655.

39 Fašistička ikonografija odrazila se i u sportskom životu grada – igralište Glorije nalazilo se u Viale Benito Mussolini, dok je predsjednik Olimpije bio Giovanni Host Venturi, jedan od najutjecajnijih fašista Kvarnerske provincije. Ervin Dubrović, „Intelektualci, fašisti i antifašisti“, 124. Talijanizacija primorskoga pojasa bila je u punom jeku. Kraljevskim dekretom od 7. travnja 1927. i Zakonskom odredbom od 8. ožujka 1928. hrvatska i slovenska imena i prezimena mijenjala su se u talijanski oblik.

U natjecateljskoj sezoni 1925./1926. Gloria i Olimpia našle su se u istom rangu natjecanja, II. Divisione, grupo D (rang treće lige), natječući se s Triestinom (Trst), Veneziom, Trevisom i drugim momčadima regije Venezia Veneto. U rujnu 1926. godine dolazi do fuzije Olimpije i Glorije u klub pod nazivom Unione sportiva Fiumana (Sportski savez Fiumana).⁴⁰ U sastavu novoga kluba zaigralo je 12 igrača Glorije i devet igrača Olimpije, uz dvojicu nogometaša iz kluba Fiume.⁴¹ Stvorena je jaka momčad koja je mogla ravnopravno parirati vodećim talijanskim klubovima toga vremena, a Kantrida je postala Fiumanin stadion.⁴² Prvu utakmicu Fiumana je odigrala u Trstu gdje je doživjela poraz od momčadi Ponziane (2 : 5).⁴³ U sezoni 1928./1929. Fiumana je izborila ulazak u prvu talijansku ligu, Divisione Nazionale, koja je tada bila podijeljena u dvije skupine.⁴⁴ Riječani su se našli u B-skupini s još 15 klubova, među kojima su bili Bologna, Juventus, Venezia, Genova 1893, Napoli, Fiorentina, Ambroziana (*Inter*) i Lazio. U najjačoj talijanskoj ligi Fiumana je odigrala tek jednu sezonu jer nije uspjela sačuvati prvoligaški status.⁴⁵

Krajem dvadesetih godina razvidna je privredna stagnacija Rijeke i ekonomski uspon Sušaka. Sportski život dviju cjelina jednoga grada, ni tridesetih godina nije bio oslobođen političke konotacije: u Rijeci usmjeren kultu borbe i veličanju tjelesne spremne, dok se na sušačkoj strani intenzivno razvija u duhu antifašističkog osjećaja i slavenstva. Socijalni nemiri i međunarodna previranja ostavili su traga i u sportu. Fašistička ikonografija bila je neizbježan dekor na stadionu: riječki su nogometaši, poput ostalih ekipa toga vremena, svoje susrete u Seriji C u sezoni 1939./1940. započinjali karakterističnim pozdravom – rukom podignutom prema središnjoj tribini. Gledatelji su ipak pohodili Kantridu kako bi barem na tren zaboravili na posvemašnju ekonomsku krizu međuraća.

Nogomet u Rijeci tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća

Početak rata sportske aktivnosti na stadionu Littorio Borgomarina ipak nisu prestale. Krovna nogometna organizacija FIFA donosila je odluke koje su pogodovala nedemokratskim režimima, potvrđujući politiziranost organiziranoga sporta.⁴⁶ U posljednjoj

40 Konstituirajuća sjednica održana je 2. 9. 1926. godine. *La vedetta d'Italia*, 3. 9. 1926., 4.

41 Dibenedetto, *El Balon Fiuman*, 559.

42 U početnim godinama Fiumana je nastupala u narančastim dresovima s bijelom zvijezdom da bi početkom tridesetih bordo (amaranto) postao zaštitni znak riječkoga kluba. Dibenedetto, *El Balon Fiuman*, 13.

43 *La vedetta d'Italia*, 4. 9. 1926., 2.

44 Tada još nije postojala Serie A.

45 Ipak, u svom prvoligaškom debiju njezini su nogometaši odigrali nekoliko dojmljivih susreta: uspjeli su svladati Fiorentinu i Veronu dok su s Napolijem, Veneziom i Genovom 1893 remizirali.

46 Usp. Iveta, „Sportske organizacije u totalitarizmu: nogometni savezi u Njemačkoj, Španjolskoj i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj“, 759.

natjecateljskoj sezoni 1942./1943. Fiumana se natjecala u Seriji C.⁴⁷ U istom je rangju nastupao još jedan riječki klub – Magazzini Generali.⁴⁸ U konkurenciji 12 klubova Fiumana je zauzela treće, a Magazzini Generali deseto mjesto.⁴⁹ Naziv Gradski liktorski stadion ostao je do pada Italije, 1943. godine. Kako Gran Consiglio del Fascismo (Vrhovno fašističko vijeće) u srpnju 1943. više nije podržavalo Mussolinija, Talijanski olimpijski odbor preporučio je da se sportski klubovi oslobode političkih pokroviteljstava proklamirajući podržavanje preobrazbi postojećih kolektiva.

Nakon 8. rujna 1943. i kapitulacije Italije Rijeka se našla pod njemačkom vojnom i administrativnom kontrolom (koja je uspostavila Operativnu zonu Jadransko primorje). Za vrijeme njemačke okupacije dolazi do velikoga vala iseljavanja talijanskoga stanovništva.⁵⁰ Budući da se više nisu mogla održavati službena natjecanja, aktivnost Fiumane potpuno je zamrla. Gotovo čitava momčad nastavila je karijeru u vodećim talijanskim klubovima prve i druge lige, a Kantrida je postala poligon za vojnu mašineriju.⁵¹ U gradu su odigravani susreti kombiniranih momčadi sa selekcijom njemačkoga garnizona.⁵² Posljednji nogometni susret za vrijeme rata upriličen je 15. lipnja 1944. tijekom proslave sv. Vida, zaštitnika grada.⁵³ U prvim mjesecima 1945. god. uslijedilo je učestalo bombardiranje grada, a od razaranja nije bio pošteđen ni stadion pod stijenama.⁵⁴

Grad su početkom svibnja 1945. godine zauzele jugoslavenske trupe. Završetkom rata uslijedila je diplomatska borba oko ključnoga međunarodnoga pitanja teritorijalnoga razgraničenja između dviju država.⁵⁵ U gradu dolazi do promjene vlasti, najprije pod vojnom upravom novonastale Demokratske Federativne Jugoslavije, a zatim priključenjem Rijeke NR Hrvatskoj u sastavu Federativne Narodne Republike Jugoslavije

47 Iste godine dva ranga niže, u I Diviziji Venezia Giulia, natjecali su se sljedeći riječki klubovi: Littoria, Cantieri Navali, Fiumana B, Savoia i Magazzini Generali B. Uz njih je u prvenstvu sudjelovala US Timavia (Ilirska Bistrica).

48 Usp. Kramer, Klemenčić, *Nogometni leksikon*, 301. Klub je osnovan u Rijeci 1929. godine pod imenom Gruppo Sportivo Magazzini Generali.

49 Osvojivši deseto mjesto Magazzini Generali je trebao ispasti u zonsku ligu, ali je FIGC u rujnu 1943. godine donio odluku o otkazivanju svih ispadanja u nogometnim prvenstvima Italije. Dibenedetto, *El Balon Fiuman*, 696.

50 Micich, „Fiume, maggio 1945“, 152.

51 Mandich, „Gnente rochete quela sera“, 74-75.

52 Nakon višemjesečne stanke, kada je javnost stekla dojam kako Fiumana više ne postoji, nekadašnji klupski djelatnik Novello okupio je mlade riječke igrače iz gradskih četvrti pokušavajući održati aktivnost kluba. Vidi: *La rivista dello sport fumano*, 1944., 4.

53 Mandich, „Gnente rochete quela sera“, 75.

54 Na stadion je palo 29 bombi. Zanetti Lorenzetti, *Sport e guerra fredda*, 62.

55 Usp. Dukovski, „Atentat na britanskog brigadira Roberta de Wintona u Puli 10. veljače 1947“, 671-691. Rijeka je s istočnim dijelom Istre potpala pod Zonu B kojom je upravljala Vojna uprava Jugoslavenske armije (VUJA). Sjedište uprave nalazilo se u Opatiji sve do 23. listopada 1948. Trst i Pula s okolicom činili su Zonu A pod Savezničkom vojnom upravom (Allied Military Government – AMG).

1947. godine.⁵⁶ Sa svojim oslobodilačkim pokretom Jugoslavija je bila na strani pobjednika te je odlučivala o političkim i teritorijalnim promjenama u novoj državi, pa tako i na riječkom području.⁵⁷

U Parizu je 10. veljače 1947. potpisan Mirovni sporazum čime je bivša Zona A postala „tampon zona“ između Italije i Jugoslavije (koja je bila podijeljena na dvije zone između angloameričkih snaga i jugoslavenskih snaga, postavši tako Slobodnim Teritorijem Trsta), dok je bivša Zona B državnopravno pripala Jugoslaviji.⁵⁸ Odlukom Pariške konferencije dotadašnja Rijeka pripala je FNR Jugoslaviji, a time njezinoj federalnoj jedinici Narodnoj Republici Hrvatskoj. Zakonom o administrativno-teritorijalnoj podjeli donesenim 28. veljače 1948. Sušak i Rijeka postaju jedinstven grad pod imenom Rijeka.⁵⁹ Simboličan čin ujedinjenja bio je obilježen i sportskom manifestacijom, nogometnim susretom između Komande garnizona Rijeka i Komande garnizona grada Sušaka na igralištu u ulici Cellini.⁶⁰

Razdoblje FNR Jugoslavije i osnivanje Fiskulturnoga društva Kvarner / SCF Quarnero

Pripajanje Rijeke Jugoslaviji odrazilo se i u sportu jer je situacija u gradu bila prilično nestabilna. Nakon što se život postupno počeo normalizirati počela su se održavati razna službena natjecanja na gradskoj, regionalnoj, republičkoj i državnoj razini, na kojima će sudjelovati klubovi iz Rijeke i Sušaka. Kao što se nakon ratnih razaranja obnavljaju riječka luka, brodogradilište i gradske četvrti, obnavlja se i stadion uz more.⁶¹ Reorganizacija nogometa najprije je započela aktivnošću tvorničkih momčadi.

56 Novonastala Demokratska Federalna Jugoslavija nosila je taj naziv od ožujka 1945. do 31. siječnja 1946, kad je donesen Ustav.

57 Radelić, *Obavještajni centri, Ozna i Udba u Hrvatskoj (1942. – 1954.)*. U mirnodopskom periodu započinje aktivnost Ozne (Odeljenja za zaštitu naroda), službe osnovane u svibnju 1944. godine. Ozna je bila centralizirana organizacija s naglašenom ideološkom ulogom, a njezini službenici bavili su se kontraobavještajnom zaštitom zemlje i suprotstavljanjem neprijatelju.

58 Mirovnim ugovorom uređena je mogućnost izbora državljanstva – stanovnici pripojenih krajeva mogli su postati punopravni državljani Jugoslavije, ali su se morali odreći talijanskoga državljanstva ili su mogli birati opciju talijanskoga državljanstva. Orlić, „Javni diskursi, nacionalne memorije i historiografija“, 21. Temeljem članka 3. Pariškoga mirovnoga ugovora „optanti“ su morali napustiti jugoslavenski teritorij unutar godine dana od potpisivanja opcije. Vidi: *Gazzeta Ufficiale*, n. 295 nel 24 dicembre 1947.

59 Na prvim poslijeratnim izborima za Gradski narodni odbor Rijeka-Sušak, koji su održani 1. veljače 1948., Prezidijum Sabora NRH ne koristi više naziv Rijeka – Sušak te ističe gospodarsko značenje ujedinjenja za Hrvatsku i FNRJ, u smislu razvitka ujedinjenog Sušaka i Rijeke. Donošenjem odluke o ujedinjenju i provođenjem izbora za jedinstveni GNO Rijeke prestala je postojati gradska općina, odnosno grad Sušak kao zasebna upravna jedinica. Bartulović, *Sušak 1919-1947.*, 326.

60 *Primorski vjesnik*, 9. 6. 1945., 4.

61 Klen, *Povijest Rijeke*, 442.

U novoj državi sport postaje sredstvo za širenje ideja federalne Jugoslavije.⁶² Uspostavom komunističke vlasti politika se izravno upliće u sport, stoga je i nogomet eksplicitno korišten u izgradnji nove države.⁶³ Vlast je nastojala stvoriti snažnu integrativnu snagu s klubovima iz priključenih gradova Rijeke, Pule, Zadra i spornoga Trsta. Svi prijeratni nazivi sportskih organizacija bili su promijenjeni.⁶⁴ Pokušava se „dirigirati“ upravljanje sportskim društvima i funkcijom nogometa, stoga se zabranjuje rad tzv. buržujskih klubova koji su surađivali s okupatorom za vrijeme rata.⁶⁵ Mnogi vodeći međuratni klubovi, poput BSK-a, Jugoslavije (Beograd), Građanskog, Concordije, HAŠK-a (Zagreb), SAŠK-a (Sarajevo) nisu mogli dobiti oprost pa su raspušteni.⁶⁶ Istovremeno se potiče pokretanje novih nogometnih klubova koji su imali jasnu ulogu u novom društvu, poput beogradskog Partizana, zagrebačkog Dinama⁶⁷ ili skopljsanske Pobjede. „Nasilno brisanje prošlosti bilo je tek jedan od aspekata nastojanja Partije da ponovno stvori nogomet po vlastitoj slici.“⁶⁸ Slične su se situacije događale i u Rijeci. Sušačka Victoria morala je promijeniti ime dok Orijent nije obnovljen odmah poslije rata. Na Sušaku je 21. rujna 1945. osnovano Fiskulturno društvo Jedinstvo.⁶⁹ Ipak, neki su klubovi, poput Magazzini Generalija, nastavili svoju sportsku djelatnost.

U Rijeci je organiziran Kup „Giovanni Maras“ na kojem su klubovi razigravali za primat najbolje nogometne ekipe u Rijeci. Turnir je nazvan po nekadašnjem kapetanu Fiumane i klupskom rekorderu po broju nastupa Giovanniju Marasu koji je kao partizan 1943. godine poginuo u borbi s njemačkim okupatorom na Risnjaku. Bilo je to neslužbeno prvenstvo grada, a trajalo je od 18. studenog 1945. do 4. travnja 1946. godine.⁷⁰ U prvenstvu se natjecalo devet ekipa, mahom tvorničkih klubova: ASPM, Cantieri Navali, Dinamo, Lignum, Magazzini Generali, Metallurgica, Portuale, ROMSA i Torpedo. Natjecanje je okupilo ponajbolje riječke igrače te izazvalo priličan interes i u

62 Klasić, „The Tito-Stalin Football War“, 388.

63 Usp. Mills, *Nogomet i politika u Jugoslaviji. Sport, nacionalizam i država*, 73.

64 Usp. Kovačić, *Hrvatski nogomet u doba cara, kralja, poglavnika i maršala*, 161. Na prijedlog Odbora ministar zdravlja Narodne vlade Hrvatske dr. Aleksandar Koharović donosi odluku da se raspuste uprave svih sportskih saveza i uprave klubova na području zemlje koji su djelovali u vrijeme okupacije i djelovanja Nezavisne Države Hrvatske, od travnja 1941. godine do oslobođenja. Imovina sportskih društava stavljena je na raspolaganje Zemaljskom fiskulturnom odboru Hrvatske i okružnim fiskulturnim odborima. *Narodne novine*, 5. 6. 1945.

65 Nogometni su entuzijasti loše reagirali na proizvoljan način raspuštanja klubova i nasilno mijenjanje imena, pogotovo u slučajevima kad to nije bilo opravdano. Posebno je odjeknulo gašenje beogradskog BSK-a i zagrebačkog Građanskog. Vojnović, *Zapisnici Politburoa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske, 1945-1952.*, 595.

66 Mills, *Nogomet i politika*, 77.

67 Dinamo je osnovan u lipnju 1945. godine nakon što je dekretom nove vlasti ukinuto postojanje zagrebačkih klubova HAŠK, Concordia i Građanski. Lalić, *Nogomet i politika*, 19.

68 Mills, *Nogomet i politika*, 78.

69 *Primorski vjesnik*, 22. 9. 1945., 4.

70 Dibenedetto, *El Balon Fiuman*, 243.

Rijeci i na Sušaku. Prvo mjesto osvojila je ekipa Magazzini Generali ispred Lignumum i momčadi Cantieri Navali.⁷¹

U siječnju 1946. godine održana je sjednica sportskoga vodstva ujedinjenih sindikata i fiskulturnoga odbora na kojoj je odlučeno kako će Gradski fizkulturni odbor Rijeke biti mjerodavno tijelo u području sporta i fiskulture.⁷² Predsjednik Hrvatskog nogometnog saveza Mijo Hršak održao je u lipnju 1946. godine u prostorijama Gradskega fizkulturnoga odbora sastanak s predstavnicima nogometnih klubova iz Rijeke i Istre, prenoseći odluku Fudbalskoga saveza Jugoslavije o uključivanju jednog predstavnika s istarsko-kvarnerskoga područja u prvo klupsko državno prvenstvo.⁷³ Naime, osim klubova iz svih federalnih jedinica Prva savezna liga trebala je uključiti i klubove iz ponovno pripojenih teritorija Istre, Rijeke i tadašnjega Slobodnog Teritorija Trsta (STT).⁷⁴ Na sjednici Gradskega fizkulturnoga odbora predstavnici sportskih društava u području nogometa raspravljali su o tome koji će klub predstavljati regiju u kvalifikacijama za državno prvenstvo.⁷⁵ Predstavnici Magazzini Generalija smatrali su kako njihov klub kao prvak gradskoga prvenstva ima prednost pred ostalim sportskim društvima. Potpredsjednik Edoardo Radetti naglasio je da odabir Magazzini Generalija ne bi zadovoljio ostale klubove, dok bi objedinjavanje ekipa iz metalurškoga područja naišlo na otpor predstavnika Magazzini Generalija, stoga ne preostaje drugo nego prihvatiti treću opciju i osnovati jedan novi nogometni klub s najistaknutijim igračima koji su sudjelovali na Kupu „Giovanni Maras“. Svi sudionici sastanka složili su se s tim prijedlogom.⁷⁶

71 Magazzini Generali bio je vodeća momčad i na kraju prvoga dijela prvenstva, nakon osam odigranih kola. U posljednjem kolu susrele su se dvije prvoplasirane momčadi i M. Generali je pobijedio Lignum rezultatom 2 : 1. *Narodni sport*, 14. 4. 1946., 5.

72 Za predsjednika je imenovan Cesare Pamich. Članovi Odbora imenovali su tehničke odbore po sportskim disciplinama. *Narodni sport*, 21. 1. 1946, 5.

73 Usp. Percan, *Nogomet u Puli*, 76.

74 U ligaško je natjecanje uključen i amaterski trećeligaški klub iz Trsta, Ponziana, jer je prvoligaška Triestina nastavila svoje natjecanje u talijanskom prvenstvu. Ponziana je bila jedini klub u saveznoj ligi koji nije bio unutar državnoga teritorija Jugoslavije. Kovačić, *Hrvatski nogomet*, 163. Sudjelovanje dvaju klubova iz istoga grada u različitim nacionalnim prvenstvima bilo je plod političkoga upletanja u organizaciju i strukturiranje natjecanja.

75 Zapisnik sjednice Gradskega fizkulturnoga odbora Rijeka (Comitato cittadino di cultura fisica), 24. srpnja 1946. Zapisnik je napisan talijanskim jezikom. Predsjednik Francesco Urbas pozvao je sudionike da iznesu svoje prijedloge, a nakon rasprave stavio je na glasanje tri prijedloga: sudjelovanje ekipe Magazzini Generali, participacija kluba koji je nastao spajanjem ekipa iz metalurškoga sektora ili osnivanje novoga sportskog društva. HR-DARI-323-GNOR, 15.2. Zajedničke djelatnosti 1945.-1947.

76 Prijedlogu se usprotivio samo predstavnik kluba Magazzini Generali. Nakon glasanja samo je predstavnik kluba Portuale bio suzdržan, a i predstavnik M. Generalija priklonio se većini. Odmah nakon toga predsjednik je objavio da je službeno konstituirano novo društvo. U originalu: „Il Presidente annuncie, subito dopo, che e stata costituita ufficialmente la nuova societa.“ Predstavnik *Torpeda* zatražio je da se odabere ime kluba, i nakon nekoliko prijedloga odabran je prijedlog Ettorea Mazzierija da se klub nazove Societa Cultura Fisica Quarnero. Sudionici su još raspravljali o financiranju aktivnosti novonastaloga društva. HR-DARI-323-GNOR, 15.2. Zajedničke djelatnosti 1945.-1947.

Odbor za nogomet Gradskoga fizikulturnog odbora osnovao je tako Fiskulturno društvo Kvarner / Società Cultura Fisica Quarnero, polivalentno društvo od 12 sportskih sekcija, među kojima i nogometnom.⁷⁷ Jezgru novoosnovanoga nogometnoga kluba sačinjavali su igrači klubova Magazzini Generali, Cantieri Navali i Torpedo.⁷⁸ Momčad je sastavljena od najboljih domaćih nogometaša, a novoosnovani je klub trebao postati simbol ujedinjenja dvaju gradova koje je dijelila granica na Rječini.⁷⁹ Na osnivačkoj sjednici 29. lipnja 1946. izabrana je uprava nogometnoga kluba čiji je prvi predsjednik postao Pietro Klausberger, a tajnici Egidio Barbieri i Vladimir Kocijan.⁸⁰ *Kvarner* je trebao predstavljati grad i regiju u kvalitetnom državnom natjecanju u koje je ušao kao predstavnik dijela Hrvatske oslobođenog od talijanske okupacije. Upravo je putem sporta nametano uključivanje spornih područja u okvire nove države.⁸¹

Suparnik riječkom Kvarneru u kvalifikacijama bio je novoosnovani pulski klub Unione sportiva Operaia (USO, Pula).⁸² U dvjema utakmicama Kvarner je bio bolji⁸³ i tako zaigrao u prvom državnom poslijeratnom prvenstvu Jugoslavije kao predstavnik Istre i

77 Frntić, *Sto godina nogometa u Hrvatskoj*, 139.

78 „Trideset i nekoliko najboljih igrača iz svih 8 riječkih fiskulturnih društava stavljeno je na raspolaganje treneru i stručnom rukovodstvu nogometne sekcije novog društva.“ *Narodni sport*, 5. 8. 1946, 2.

79 Svoju prvu utakmicu Kvarner je odigrao na Kantridi 7. kolovoza 1946. pobijedivši splitski Hajduk pred 6000 gledatelja rezultatom 2 : 0. Uprava kluba uspjela je privoliti Hajdukova braniča Jozu Matošića da ostane u Rijeci kao trener prve momčadi. *Narodni sport*, 26. 8. 1946, 5.

80 „È sorta a Fiume la Società Cultura Fisica ‘Quarnero’“, *La Voce del Popolo*, 30. 6. 1946, 27. Među članovima uprave našli su se Renato Tich, Eduardo Radetti i Ettore Mazzeri. Naziv kluba naveden je na hrvatskom i talijanskom jeziku, Kvarner/Quarnero, kao simbol klupskoga dvojnog identiteta. Grafički izgled grba činila su slova „Q“ i „K“ isprepletana oko crvene zvijezde. Lazzarich, *Kantrida bijelih snova*, 204.

81 Mills, *Nogomet i politika*, 73.

82 Pula je u to vrijeme Zoni A pod upravom Saveznika.

83 Odlukom Fudbalskoga saveza Jugoslavije u državno prvenstvo trebao je biti uključen jedan predstavnik istarsko-kvarnerskoga područja, pa su Unione sportiva Operaia i Kvarner razigrali za ulazak u Prvu saveznu ligu. Prvi kvalifikacijski susret odigrao se 11. kolovoza 1946. na Kantridi pred 3000 gledatelja. Puljani su bili uspješniji i slavili rezultatom 2 : 1. U početnoj jedanaestorici gostujuće momčadi nastupila su šestorica igrača nekadašnjega Griona: Recalcati, Ziz, Buich, Busdon, Smolizza i Brazzano. S druge strane, u sastavu Kvarnera isto toliko nekadašnjih nogometaša Fiumane: Tiblias, Macorin, Laurencich, Burattini, Bertok i Petronio. Na dan uzvratnoga susreta i uoči odigravanja utakmice dogodila se do danas nerazjašnjena tragedija na plaži Vergarola: eksplozija zaostalih bombi iz rata rezultirala je masakrom bez presedana. Čonč, „Eksplozija na Vergaroli u Puli 18. kolovoza 1946. godine“, 133-176; Dukovski, „Povijesna ekspertiza tragedije na pulskoj Vergaroli (Vegarolla) 18. kolovoza 1946“, 79-112. Igrači domaće momčadi nisu bili psihofizički spremni odigrati ovaj važan susret niti se dostojno suprotstaviti Riječanima koji su izborili pobjedu od 4 : 1. Nažalost, u sportskim rubrikama tiskovina diljem zemlje nije apostrofirao utjecaj tragičnoga događaja na ishod kvalifikacija. Nepunih godinu dana kasnije slična se tragedija dogodila i u Rijeci. U travnju 1947. godine eksplodirao je vagon na željezničkom kolodvoru. Eksplozija je prouzročila ljudske žrtve i veliku materijalnu štetu. U nesreći je smrtno stradalo 29 ljudi. HR – DARI - 323/15. 2. Zapisnik izvanredne sjednice NO II. rajona, 18. 4. 1947. Takvi traumatični događaji uzrokovali su ozračje straha što će biti glavni razlog iseljavanja talijanskoga stanovništva.

Rijeke.⁸⁴ „Unatoč nedostatku teritorijalnoga sporazuma, klub s tog područja uvršten je 1946. godine u Prvu saveznu ligu.“⁸⁵ Riječani su samo nekoliko susreta Prve savezne lige odigrali na Kantridi jer igralište kvalitetom nije odgovaralo tom rangu natjecanja. U prosincu 1946. godine otvoreno je obnovljeno Omladinsko igralište (Campo Cellini) na Belvederu, pa Kvarner seli u središte grada.⁸⁶ Nažalost, političkom odlukom Kvarner je morao napustiti prvoligaško društvo, iako je na kraju prvenstva osvojio deveto mjesto, dostatno za ostanak; tršćanska Ponziana ostala je u prvoj ligi, unatoč činjenici da je bila plasirana iza Riječana. To je bila politička odluka tadašnjega Fudbalskog saveza.⁸⁷

U godinama nakon rata život se u gradu polako ali sigurno stabilizirao u svim segmentima. Konačnim pripojenjem Istre i Rijeke matici Hrvatskoj i Jugoslaviji početkom listopada 1947. godine osniva se Nogometni centar za Istru, Rijeku i bivši Primorsko-goranski okrug, FD Kvarner 19. kolovoza 1948. prestaje biti sportskim društvom te ostaje samo nogometni klub.⁸⁸

Brojni riječki nogometaši talijanske nacionalnosti nisu prihvatili činjenicu da Rijeka neće pripasti Italiji, pa napuštaju rodni grad i nastavljaju karijeru diljem Apeninskoga poluotoka. Krajem četrdesetih godina u Torinu se našla velika kolonija raseljenih Riječana. Sportski zanesenjaci osnovali su 1948. godine klub pod imenom Unione sportiva Eneo koji je ubrzo preimenovan u US Fiumana. Torinska Fiumana nekoliko se desetljeća natjecala u regionalnom prvenstvu Pijemonta.⁸⁹ Domaće je utakmice Fiumana igrala na Sportskom kampu „Ezio Loik“,⁹⁰ uglavnom u Prima Divisione i Seconda Divisione (gradska i regionalna liga)⁹¹ do 1987. godine kada je klub zbog financijskih poteškoća raspušten.

84 Kvarner se uključio u elitno državno prvenstvo nekoliko tjedana kasnije, kada su ostali sudionici Prve savezne lige već odigrali nekoliko kola. Domaćoj javnosti neko vrijeme nije bio jasan natjecateljski status Kvarnera jer je u tisku navodeno da klub nastupa u prvoligaškom prvenstvu „izvan konkurencije“. Tek 7. listopada 1946. *Narodni sport* izvještava čitatelje o nastupu Kvarnera u nogometnoj ligi FNR Jugoslavije. *Narodni sport*, 7. 10. 1946, 3.

85 Mills, *Nogomet i politika*, 91.

86 To je igralište izgrađeno 1936. godine pored Sportskog centra Casa del Balila. Lazzarich, „Stoljetno iščitavanje povijesti pod stijenama riječkoga sportskog hrama“, 69.

87 Između 14 klubova Riječani su zauzeli deveto mjesto s 21 bodom. Kvarner je morao u dodatne kvalifikacije zbog reorganizacije natjecanja, budući da je Savez odlučio smanjiti Prvu ligu na deset klubova. U kvalifikacijama je zagrebačka Lokomotiva bila bolja i Kvarner je preselio u drugu ligu. Dibenedetto, *El Balon Fiuman*, 722.

88 Tada će se ukloniti slovo „Q“ s grba, ostat će samo „K“ kao potvrda da je Rijeka „jugoslavenski grad“. Mills, *Nogomet i politika*, 93.

89 Ostavština Livija Bastiancicha koji je bio tajnik, potpredsjednik i predsjednik kluba od 1949. godine.

90 Riječki nogometaš Ezio Loik (1919. – 1949.) koji je iz Fiumane prešao u Torino i devet puta nastupio za reprezentaciju Italije. Stradao je u zrakoplovnoj nesreći 1949. godine kada je na brdu Superga poginula cijela momčad Torina. Nakon pogibije igralište Fiumane nazvano je njegovim imenom. Loik, *Mio papa Ezio Loik*.

91 Ekipa je u poslijeratnoj svakodnevici i na igralištu tretirana poput izbjeglica, doživljavajući pogrde od protivničkih igrača, nepravdu na zelenom travnjaku i krađu sudaca. U Bologni i Veneciji prognanici su bili izloženi vrijeđanju od strane lokalnih navijača. Kapetan Fiumane Macorin jednom prigodom više nije mogao otrpjeti nepravdu i fizički je nasrnuo na glavnog suca, nakon čega je doživotno diskvalificiran! Dibenedetto, *El Balon Fiuman*, 231.

Iako je torinska Fiumana uredno registrirana u Federazione Italiana Giuoco Calcio pod imenom predratnoga riječkog kluba, upitno je može li se smatrati njegovim pravnim sljednikom. Sportsko su društvo pokrenuli ezuli i u njemu su uglavnom nastupali migranti iz Julijske krajine i Dalmacije. Ipak, početkom pedesetih u timu su se našli i neki prvotimci Kvarnera, Riječani Macorin, Pavanello, Petronio i Blasich, a 1957. godine za Fiumanu je zaigrao Aldo Giurini, još jedan talentirani mladić iz Kvarnerove omladinske škole.⁹²

U Jugoslaviji se sport suočavao s velikim poteškoćama, ponajviše s reorganizacijom amaterizma. U duhu socijalizma i u nogometnim se kolektivima nastojalo uspostaviti samoupravno organiziranje jer je profesionalizam uzimao sve više maha.⁹³ Zbog zategnutih jugoslavensko-talijanskih odnosa u vezi budućnosti Trsta klubovi koji su dolazili iz gradova koji su u međuraću potpadali pod Italiju suočavali su se s mnogim neugodnostima na sportskim borilištima. Njihovi su igrači bili izloženi raznoraznim provokacijama i nacionalističkim ispadima.⁹⁴ Unatoč proklamiranom jedinstvu bratskih naroda talijanski igrači *Kvarnera* bili su česta meta nacionalističkih ispada na utakmicama diljem zemlje.⁹⁵ Riječki je klub 1949. godine ostao gotovo bez dvije garniture igrača koji su nastupali u prvoj i drugoj ligi. Nova momčad sastavljena od nekompetentnih zamjena nije uspjela zadržati drugoligaški status.⁹⁶

Pitanje suvereniteta nad teritorijem Trsta između Jugoslavije i Italije djelomice je ostalo otvoreno do 1954. godine.⁹⁷ Politička previranja odrazila su se i na sport. Ta je godina bila kritična za vrhunski sport u Rijeci. Intenzivirala se retorika o društvenoj ulozi sporta u fizičkom odgoju mladih ljudi, čemu bi trebala doprinijeti i „komuna“ u granicama mogućnosti.⁹⁸ Zbog financijskih poteškoća većina članova uprave Kvarnera izgubila je nadu u poboljšanje teške materijalne situacije. Utakmice nižeg ranga (Hrvatsko-slovenska nogometna liga) nisu nailazile na veći odjek kod publike, pa su klupski prihodi bili vrlo skromni. Kvarnerovci su se grčevito borili za opstanak u republičkoj ligi. Na izvanrednoj skupštini Gradskog odbora za sport 2. srpnja 1954. nazočni članovi donose zaključke o reorganizaciji kluba. Između ostalog prihvaćen je prijedlog o promjeni naziva kluba u Nogometni klub Rijeka, kako bi budući kvalitetni predstavnik najveće luke u državi nosio ime svoga grada.⁹⁹ Time je otvorena nova stranica u riječkom sportu.

92 *Isto*, 149.

93 Pedesetih je godina isticano kako cjelokupna djelatnost nogometnih kolektiva treba biti prožeta socijalističkim odgojem mladih sportaša, a na čelnim pozicijama nogometnih klubova uglavnom su bili istaknuti članovi Partije. Kovačić, *Hrvatski nogomet*, 182.

94 Mills, *Nogomet i politika*, 128-129.

95 *Riječki list*, 1. 3. 1952., 38. I ta je činjenica odigrala važnu ulogu u njihovoj odluci da napuste rodni kraj.

96 *Riječki list*, 17. 3. 1952., 38.

97 Usp. Cattaruzza, *Italy and Eastern Border, 1866-2016*. Spor oko Trsta i okolice još uvijek nije bio potpuno razriješen.

98 Početkom lipnja 1954. godine održana je izvanredna sjednica Gradskog odbora Saveza sportova u Rijeci na kojoj se raspravljalo o problemima financiranja sporta i o nedostatku stručnih kadrova. Izabran je novi Gradski odbor za sport. *Novi list*, 2. 6. 1954., 42.

99 *Novi list*, 3. 7. 1954., 42.

„Kao i u ostalim dijelovima zemlje i u Rijeci su nogomet i država bili nerazdvojni.“¹⁰⁰ Početkom listopada 1954. godine Jugoslavija je proširila svoju jurisdikciju na Zonu B (Slobodni Teritorij Trsta). U Londonu je određeno da Zona B dolazi pod civilnu upravu FNRJ, a najveći dio Zone A pod civilnu upravu Italije, čime dio prostora Istre postaje dio jugoslavenskog, dakle hrvatskoga i slovenskoga teritorija.¹⁰¹ Nakon toga se dogodio još jedan manji val iseljavanja, tako da je do 1955. godine iz Rijeke otišla gotovo cijela autohtona talijanska nacionalna komponenta.¹⁰²

(Dis)kontinuitet klupskoga razvoja riječkoga prvoligaša

Temeljni je prijedor regionalne sportske historiografije povezivanje CS Olimpia i US Fiumana s FD Kvarner, tj. HNK Rijeka. Zagovornici ove teorije drže kako je nova jugoslavenska vlast političkim „manevrom“ izbrisala trag uspješnoga riječkog kluba iz međuraća.¹⁰³ Ovu tezu argumentiraju činjenicom kako je nakon rata novoosnovani Kvarner igrao na istom stadionu zadržavši djelatnike uprave i većinu igrača Fiumane.¹⁰⁴ Može li se prestanak aktivnoga djelovanja US Fiumana poistovjetiti sa slučajem nasilnoga brisanja prošlosti kojim je Partija u poraću nastojala stvoriti nogomet po vlastitoj slici?¹⁰⁵

Brojni izvori u jugoslavenskoj, hrvatskoj ali i u talijanskoj literaturi navode 1946. godinu kao ishodišnu godinu osnutka riječkoga prvoligaša.¹⁰⁶ Ovi autori ne povezuju ni Olimpiju ni Fiumanu s Rijekom, smatrajući kako Olimpia datira iz 1906. godine, Fiumana iz 1926. godine, a Kvarner, koji je kasnije promijenio ime u NK Rijeka, iz 1946. godine. Uz Kramarsicha¹⁰⁷ samo su Burburan i Moranjak u knjizi *Rijeka nogometa* naznačili tezu o istovjetnosti Fiumane i Rijeke. „Naša je želja da mu u tome

100 Mills, *Nogomet i politika*, 313.

101 Koparski Kotar s općinama Piran, Izola, Portorož postao je dijelom Ljudske Republike Slovenije, a kotar Buje NR Hrvatske. Trst je tim ugovorom potpao pod privremenu talijansku administraciju, ali je velik dio njegova zaleđa pripao Jugoslaviji. Formalno neriješeno pitanje suvereniteta nad bivšom Zonom B, STT-a razriješit će se dvadeset godina kasnije.

102 Nakon Osimskih sporazuma mnoštvo zapisa o iseljenju i proživljenoj drami svjedočilo je o tragičnoj sudbini iseljenika. O temi iseljavanja prvi su polovinom osamdesetih godina, u vrijeme djelomične liberalizacije javnoga prostora u Jugoslaviji, progovorili književnici a ne povjesničari. Dota, „Od usuda povijesti“, 79.

103 „Fiumana mijenja ime i osniva se Kvarner koji igra u Prvoj jugoslavenskoj ligi.“ Burburan, Moranjak, *Rijeka nogometa 1873. – 1948.*, 112.

104 Horvat, „Istraživanje riječke nogometne povijesti: „NK Rijeka sigurno nije osnovana 1946. godine, poveznica s Fiumanom je jako čvrsta“, *Novi list*, 31. 1. 2021., 38.

105 Mills, *Nogomet i politika*, 145.

106 Usp. Vujnović, *NK Rijeka 1946.-1976.*, 9; Frntić, *Sto godina nogometa u Hrvatskoj*, 129; Klen, *Povijest Rijeke*, 442; Kraljić, *Nogomet na području Hrvatskog primorja i Istre*, 203; Dibenedetto, *El Balon Fiuman*, 14; Kramer, Klemenčić, *Nogometni leksikon*, 446; Lazzarich, *Kantrida bijelih snova*, 47; Mills, *Nogomet i politika u Jugoslaviji*, 91-92; Zanetti Lorenzetti, *Sport e guerra fredda*, 68-69.

107 Kramarsich, „Klupska povijest“.

pomogne i ova knjiga, ujedno i poveznica između imena klubova *US Fiumana*, *NK Kvarner (Quarnero)* i *NK Rijeka* koji u suštini čine jedan klub: *NK RIJEKA*.¹⁰⁸

Pokušat ćemo razmotriti ove navode iz različitih rakursa aktualizirajući pitanje zajedničkih sportskih korijena i propitujući formalno-pravnu, sociološku i sadržajnu utemeljenost dvaju suprotstavljenih stajališta. Mills navodi kako je riječki nogomet 1946. godine doživio drastičnu promjenu „kad su se klubovi spojili kako bi stvorili jednu momčad.”¹⁰⁹

Osim osnivačkih skupština i novih klupskih uprava navedeni su klubovi mijenjali i klupska obilježja i boju dresova. U odnosu na prijeratni sastav nogometaša igrački je kadar bitno izmijenjen. Kako bismo usporedili promjene u igračkom kadru, promotrit ćemo početni sastav Kvarnera 1946. godine i usporediti ga sa sredinama u kojima su nogometaši igrali godinu dana ranije, tj. ustanoviti koji je bio njihov prethodni klub. Nadalje, usporedit ćemo sastav Kvarnera sa sastavom Fiumane koja je odigrala posljednje prvenstvo talijanske Serie C 1942./1943. godine, kako bismo utvrdili koji su se igrači našli u početnoj Kvarnerovoj postavi. Na kraju valja izdvojiti ukupan broj nastupa nogometaša Kvarnera koji su uopće nosili dres Fiumane.

Igrači Kvarnera 1946. godine	Prethodni klub	Prvenstvo 1942./1943. godine	Nastupi za Fiumanu
O. Belcastro	<i>Magazzini Generali</i>	/	/
P. Bertok	<i>Magazzini Generali</i>	<i>Fiumana</i>	120
M. Blasich	<i>Torpedo</i>	<i>Magazzini Generali</i>	/
N. Burattini	<i>Torpedo</i>	<i>Genova</i>	10
A. Cergnar	<i>Cantieri Navali</i>	<i>Leonida Fiume</i>	/
S. Chinchella	<i>Magazzini Generali</i>	<i>Elettra</i>	/
T. Deluca	<i>Magazzini Generali</i>	<i>Magazzini Generali</i>	/
A. Flaibani	<i>Cantieri Navali</i>	<i>Fiumana</i>	1
G. Gardasanich	<i>Magazzini Generali</i>	<i>Magazzini Generali</i>	/
M. Laurencich	<i>Metallurgica</i>	vojni rok	9
S. Legan	<i>Portuale</i>	<i>Torpedo</i>	/
M. Ljubačev	vojni rok	<i>Magazzini Generali</i>	/
T. Lucchesi	<i>Cantieri Navali</i>	<i>Littoria</i>	/
M. Macorin	/	/	1 (Fiumana B)
Đ. Marčetić	<i>Lignum</i>	<i>Orijent</i>	/
J. Matošić	<i>Hajduk, Split</i>	<i>Hajduk</i>	/
Mazzoli	<i>Torpedo</i>	/	/
O. Nardi	<i>Cantieri Navali</i>	/	omladinski sastav

108 Burburan, Moranjak, *Rijeka nogometa*, 5.

109 Mills, *Nogomet i politika*, 91.

Igrači Kvarnera 1946. godine	Prethodni klub	Prvenstvo 1942./1943. godine	Nastupi za Fiumanu
A. Nori	<i>Lignum</i>	/	/
L. Pavanello	<i>Cantieri Navali</i>	<i>Carnaro</i>	/
R. Petronio	<i>Torpedo</i>	<i>Fiumana B</i>	2
A. Privrat	<i>Rudar, Labin</i>	/	/
M. Ravnich	<i>Torpedo</i>	/	3
B. Rusich	<i>Cantieri Navali</i>	/	/
F. Starcich	<i>Cantieri Navali</i>	<i>Elettra</i>	/
S. Stefanović	<i>Jedinstvo, Beograd</i>	<i>Jedinstvo</i>	/
V. Tiblias	<i>Magazzini Generali</i>	<i>Fiumana</i>	70
J. Vrtan	/	/	/
C. Zupancich	<i>Magazzini Generali</i>	/	/

Tablica 1. Igrački kadar Kvarnera i Fiumane¹¹⁰

Iz priloženog je razvidno kako su se u prvoj garnituri poslijeratnoga Kvarnera između 29 nogometaša našla po sedmorica nogometaša iz ekipa Magazzini Generali i Cantieri Navali, vodećih momčadi s održanoga prvenstva grada Rijeke 1945. godine. Torpedo je dao pet igrača, Lignum dva, a Portuale i Metallurgica po jednog igrača. Ostali igrači došli su iz klubova izvan Rijeke ili su tek započeli svoj seniorski staž. Devetorica prvotimaca tijekom svoje igračke karijere odijevali su dres Fiumane, bilo u omladinskim kategorijama ili u seniorskom timu: Ravnich, Nardi, Petronio, Bertok, Burattini, Laurencich, Tibljaš, Flaibani i Macorin. No, podatci o broju nastupa svjedoče o slabijoj zastupljenosti ovih nogometaša u službenim prvenstvenim susretima i u seniorskoj postavi Fiumane. Najviše utakmica odigrali su Pompeo Bertok i Vladimiro Tiblias, jedini igrači koji su nastupili u posljednjem talijanskom prvenstvu 1942./1943. godine. Obojica više neće biti u Kvarneru početkom 1947. godine. Bertok će odigrati tek četiri utakmice Prve savezne lige, isto toliko i Burattini. Osim Bertoka i Tibliasa valja spomenuti Nerea Burattinija (deset utakmica u seniorskom timu) i Maria Laurencicha (devet utakmica), no ovi igrači nisu bili u kadru Fiumane u prvenstvenoj sezoni 1942./1943. – Burattini je nosio dres Genove, dok je Laurencich služio vojni rok. Ostali igrači zabilježili su manji broj nastupa u Fiumani, mahom igrajući za omladince ili B momčad. Redom: Mario Ravnich bio je junior i 1944. godine je odigrao tek jednu prijateljsku i dvije utakmice gradskoga turnira „Deutscher Berater”; Alcide Flaibani također je bio junior, odigravši jednu utakmicu na turniru; Rinaldo Petronio odigrao je tri utakmice za Fiumanu B i dvije prijateljske utakmice za seniorsku momčad ratne 1944. godine;

¹¹⁰ Podatci o igračkome kadru dobiveni su objedinjavanjem informacija i podataka iz sljedećih izvora: Dibenedetto, *El Balon Fiuman*; Burburan, Moranjak, *Rijeka nogometa*; Lazzarich, *Kantrida bijelih snova*. Časopisi i novine *La voce del popolo* (Rijeka); *Almanacco illustrato del calcio italiano* (Milano-Roma), 1942.; *La rivista dello sport fiumano*, 1944.

Oliviero Nardi iste je godine kao petnaestogodišnjak samo jednom nastupio za prvu momčad, dok je Massimiliano Macorin nastupao u Fiumani B, nijednom ne zaigrao za seniorsku momčad. Dakle, čak petorica nogometaša nisu odigrali niti jednu službenu utakmicu u seniorskome sastavu. S druge strane, 20 nogometaša novoosnovanoga Kvarnera nikada nije nastupilo u Fiumani.¹¹¹

Za vrijeme njemačke okupacije grada Fiumana je tijekom 1944. godine odigrala tek jednu prijateljsku utakmicu i dvije utakmice u sklopu gradskoga turnira „Deutscher Berater” (protiv gradskih tvorničkih ekipa Elettra i Todt), no valja naglasiti kako su kombiniranu momčad popunili nekadašnji juniori i igrači iz drugih gradskih klubova¹¹² pa ne možemo govoriti o službenim utakmicama.¹¹³ Osim toga, Ravnich, Flaibani, Macorin, Nardi i Petronio nisu odigrali nijednu službenu utakmicu za seniorsku momčad. Valja naglasiti kako nastupi za pojedinu momčad ne znače automatski pripadnost tom klubu ako je nogometaš u svojoj karijeri zaigrao u različitim klubovima, a gotovo svi navedeni igrači nastupali su i u drugim klubovima.¹¹⁴ S druge strane, u prvoj postavi novoosnovanoga Kvarnera 1946. godine zaigrala su četvorica igrača ekipe Magazzini Generali koji su nastupili u posljednjem ratnom prvenstvu 1942./1943. godine: Blasich, Deluca, Gardasanich i Ljubačev. Nešto kasnije će se kvarnerovcima pridružiti još jedan nekadašnji igrač kluba Magazzini Generali, vratar Brazzoduro.

Pula je u međuraću također bila u sastavu Kraljevine Italije i pulski je nogomet imao sličan razvoj kao riječki. Na nogometnim terenima odražavali su se etnički i ideološki sukobi između Puljana hrvatske i talijanske nacionalnosti.¹¹⁵ U Sportskoj kronici dnevnika *L' Azione* posebno je apostrofirao derbi i dolazak riječke Olimpije u Pulu na prvenstveni susret s Ederom 1921. godine.¹¹⁶ Najuspješniji pulski klub u međuraću bio je Fascio Giovanile Giovanni Grion koji su osnovali članovi fašističke mladeži 1918. godine.¹¹⁷

Završetkom rata Pula je potpala pod Savezničku vojnu upravu i sljedeće dvije godine vodit će se velika borba za Istru koja je tek trebala steći svoj državno-pravni status na

111 *Isto.*

112 *La rivista dello sport fiumano*, 1944, 4.

113 Koliko je turnir bio rekreacijskoga karaktera, svjedoči i podatak da su u ostalim trima momčadima zaigrali dotadašnji igrači Fiumane, poput Lipizera, Laurencicha (u ekipi Todt), Kanza i Bertoka (Cantieri Navali), Paulinicha, Quaresime i Zambellia (Velox), dok su igrači M. Generalija, poput vratara Gardasanicha, popunjavali ostale momčadi. Dibenedetto, *El Balon Fiuman*, 699.

114 Redom: Bertok (Fiume, Leonida), Burattini (Leonida, Genova 1893), Laurencich (Todt), Macorin (Elettra, Littoria), Nardi (Carnaro), Petronio (Littoria, Toretta) i Ravnich (Venezia, Grion, Pola). Dibenedetto, *El Balon Fiuman*, 40-351.

115 Zanetti Lorenzetti, *Sport e guerra fredda*, 137.

116 *L' Azione*, 12. novembre 1921, 3.

117 Klub je dobio ime po Puljaninu Giovanniju Grionu, talijanskom nacionalistu koji je 1916. godine poginuo kraj Asiaga kao talijanski dobrovoljac. Nakon rata je među istarskim nacionalistima slavljen kao nacionalni junak. Antun Percan, *Nogomet u Puli*, 31; Zanetti Lorenzetti, *Olympia Giuliano-Dalmata*, 180.

Mirovnoj konferenciji.¹¹⁸ Od 1945. godine niti jedna pulska ekipa nije sudjelovala na talijanskim nogometnim natjecanjima. Otvoreno je pitanje odredišta ostavštine Griona i njegovih dugova, posebice prema Talijanskom nogometnom savezu (FIGC).¹¹⁹ Klub je ugašen ostavši bez sljednika.

I Fiumana i Grion djelovali su u razdoblju Kraljevine Italije, ali je profašistička orijentacija pulskoga kluba bila izražena samim imenom, a članovi uprave Griona aktivno su sudjelovali u političkom životu grada.¹²⁰ Iako su u prvoj postavi Unione sportiva Operaia nastupala šestorica bivših igrača Griona, povjesničari pulskoga sporta ne vuku poveznice između dvaju klubova.¹²¹ Poslijeratni pulski klubovi više nisu koristili Grionovo igralište Gambal, tako da se gubi lokacijska poveznica, za razliku od Kantride koja „povezuje“ Fiumanu i Kvarner, što naglašavaju zagovornici teorije o istovjetnosti dvaju klubova.

Aktualizacija godine osnutka HNK Rijeka

Imajući u vidu navedene pojedinosti dvojbena je može li se postaviti znak jednakosti između CS Olimpia, US Fiumana i HNK Rijeka. Pregledom pisanih izvora pak postaje jasno da su suprotstavljeni politički narativi zaživjeli i u domeni sporta.¹²² Valja nam postaviti pitanje parafrazirajući naslov knjige Davora Kovačića: je li riječki nogometni prvligaš nastao u doba cara, kralj(ev)a ili maršala? Je li taj prijepor produkt borbe za hrvatski ili talijanski identitet kluba s Kvarnera?

Članovi aktualne uprave kluba i neki kroničari zagovaraju tezu kako Rijeka (prije Kvarner) ima povijesni kontinuitet ne samo s Fiumanom već i s riječkom Olimpijom. U talijanskoj se publicistici i tisku često navode „talijanski“ korijeni hrvatskoga kluba te naglašava izravna veza između Fiumane i Rijeke.¹²³ Tomasini u svojoj knjizi *Unione Sportiva Fiumana 1926-1943*, navodi kako su klubovi iz Istre, Pule i Rijeke „nestali s nogometne scene zbog izvan sportskih razloga, odvajanjem velikog dijela Julijske krajine od Domovine. Fiumana je postala *Rijeka* i uključena je u Prvu ligu Jugoslavije

118 Dukovski, „Atentat na britanskog brigadira Roberta de Wintona u Puli 10. veljače 1947.“, 671-691.

119 Sukcesija Grionove ostavštine nudila je opcije ulaska u Seriju B talijanskoga nogometnog prvenstva i skupinu registriranih igrača koji su nastupili u sezoni 1942./1943. „Pola dell'altro ieri: Tre pretendenti al dopo Grion“, *Arena di Pola*, 12. 11. 1977.

120 Zanetti Lorenzetti, *Sport e guerra fredda in Venezia Giulia 1945-1954*, 59.

121 Usp. Matteoni, „Nogometni klub Istra“; Percan, *Nogomet u Puli*; Hemar, *Istarski sportski biografski leksikon*; Zanetti Lorenzetti, *Sport e guerra fredda in Venezia Giulia 1945-1954*.

122 Talijanska državna politika devedesetih godina sustavno promovira etnički narativni diskurs o ezulima. Talijanski predsjednik Giorgio Napolitano u svom govoru povodom obilježavanja Dana sjećanja na egzodus i fojbe 2007. godine apostrofirao je pokret mržnje i oblike etničkoga čišćenja slavenskoga aneksionističkoga plana u poraću. Vidi: „Foibe, Napolitano consegna le medaglie d'oro“, *La Repubblica.it*, 10. 2. 2007.

123 Vino, „La Fiumana, orgoglio dei Carnaro“; Camedà, „Quando il Rijeka si chiamava Fiumana e giocava in Serie A: l'identità cancellata“; Castellani, „Storie di cuoio. Quella Fiumana che sfidò il lager“.

(danas Hrvatske).¹²⁴ No, može se postaviti pitanje zašto s nogometne scene nisu „nestali“ Magazzini Generali i Cantieri Navali koji su nastavili natjecanje 1946./1947. godine u nogometnome prvenstvu Rijeke.¹²⁵ Objašnjenje da se radi o tvorničkim ekipama nije prihvatljivo jer je Magazzini Generali svojevremeno sudjelovao u prvenstvu Serie C, natječući se s „profesionalnim“ klubovima poput Trevisa, Pro Gorizie, Fiumane i Griona, dok se Cantieri Navali natjecao u I Divisione Venezia Giulia.

Stavovi kroničara nerijetko su obilježeni nacionalnom pripadnošću ili ideološkim svjetonazorom. Valja naglasiti da talijanska historiografija najčešće ne uzima u obzir hrvatske izvore i literaturu jer dobar dio autora ne poznaje hrvatski jezik.¹²⁶ Postavlja se i pitanje znanstvene relevantnosti navedenih naslova. S obzirom na složena politička i društvena zbivanja članci talijanskih autora i novinara (Tomasini, Vio, Camedda, Castellani i dr.) ne zasnivaju se na kompleksnijim istraživanjima. Isto vrijedi i za novinarske i publicističke priloge Igora Kramarsicha, Ferruccia Burburana i Zlatka Moranjka koji ne primjenjuju uobičajene historiografske metode rada u interpretaciji složenih povijesnih procesa. Pišući o klubovima i sportskim organizacijama ne primjenjuju određeni istraživački pristup, metodološke postupke i uobičajeni instrumentarij znanstveno-istraživačkoga rada, poput navođenja izvora i citiranosti relevantnih autora.¹²⁷ Knjige *Nogomet u Puli* Antona Percana, *El Balon Fiuman* Luce Dibenedetta te *Nogomet i politika u Jugoslaviji, Sport, nacionalizam i država* Richarda Millsa sadrže obilje faktografske građe, stoga mogu poslužiti kao vrijedna izvorna građa.¹²⁸ Za razliku od voluminozne Dibenedettijeve knjige (750 str.) Tomasinijeva knjižica *Unione Sportiva Fiumana 1926-1943* (67 str.) te Burburanova i Moranjkova *Rijeka nogometa 1873-1948* nemaju urednike ni recenzente, a navedena literatura vrlo je oskudna (uglavnom dnevni tisak) ili je nema. Osim toga, u zapisima ovih autora tendencija je snažno naglašena.

Predstavnici uprave HNK Rijeka smatraju da se Rijeka može poistovjetiti s uspješnim talijanskim klubom iz međuraća jer su momčadi igrale na istom stadionu, većina igrača nastupila je u novoosnovanom Kvarneru, a klubovi su zadržali navijače i dio članova uprave. Prijepor valja razmotriti s državnopravnoga i sociološkoga aspekta. U tom kontekstu treba poštivati formalnopravni okvir sportskoga prava i status sportskoga kluba.¹²⁹ Sportsku djelatnost sudjelovanja u sportskim natjecanjima i državnim

124 U originalu: „...scomparvero dalle scene calcistiche per ragioni extrasportive con il distacco da gran parte del territorio giuliano dalla Madrepatria. *La Fiumana* divenne *Rijeka* e fu incorporata nella Prima liga di campionato jugoslavo (ora fa parte di quello croato)“ Tomasini, *Unione Sportiva Fiumana, 1926-1943*, 45.

125 Usp. Mikulić, „Riječki nogomet 1945.-1955.“

126 Medved, „Katolička crkva i Slobodna Država Rijeka“, 102.

127 Žagar, „Sport i nogomet u historiografiji i humanističkim znanostima u Jugoslaviji i postjugoslaven-skom prostoru“, 138.

128 *Rijeka bijelih snova* koju je uredio Dragan Ogurlić dobrim je dijelom kompilacija prethodne klupske monografije gotovo identična naslova.

129 Sportsko pravo čini skup pravnih normi kojima se uređuju sportsko-pravni odnosi koji su među pravnim subjektima uređeni normama sportskog prava. Kačer, *Sportsko pravo*, 15.

prvenstvima (među pravnim subjektima) mogu obavljati samo registrirani klubovi u skladu s općim aktima pripadajućeg nacionalnog sportskog saveza.¹³⁰ Poznaje li pravna regulativa norme koje bi novonastalom društvu (FD Kvarner) omogućile atribuciju naslova i poziciju kluba koji je prestao djelovati na istom prostoru, ali u drugoj državi (CS Olimpia, US Fiumana)?¹³¹ Je li se takva sukcesija dogodila u Rijeci 1946. godine?

CS Olimpia i US Fiumana bili su klubovi tadašnje predratne Rijeke (Fiume), a FD Kvarner klub iz sasvim drugačijega grada koji je uključivao i Sušak i okolna mjesta. To je područje za razliku od Rijeke prije rata pripadalo Kraljevini Jugoslaviji. Klubovi su bili registrirani kod državnih i nogometnih tijela. Ne samo da je riječ o različitim državama, već i o dvama nogometnim savezima: Talijanskom nogometnom savezu (FIGC) i Jugoslavenskom fudbalskom savezu.¹³² To je nacionalno konfrontiranje klubova – talijanskih (CS Olimpia, US Fiumana) i hrvatskoga (FD Kvarner / HNK Rijeka). Ako su klubovi registrirani pri različitim nacionalnim nogometnim udruženjima, znači da su u različitom pravnom položaju.¹³³

Nadalje, pri rasvjetljavanju sljedništva važno je sljedeće pravilo: „Pravo za obavljanje sportske djelatnosti ne može se prenijeti na drugoga jer su samo registrirani klubovi ovlašteni sudjelovati u sportskim natjecanjima.“¹³⁴ U tom kontekstu pravni kontinuitet postoji samo u slučaju pravne uređenosti, tada je novi klub sljednik prethodnoga kluba. Odlučujuća je činjenica da FD Kvarner / HNK Rijeka nije stekao imovinu US Fiumana preuzimajući klupske dugove, niti je ugovorom razriješio formalne stavke sukcesije. Ako novi klub nema nikakve obveze prema starom klubu, tada ne može imati ni njegova prava. HNK Rijeka, stoga ne može biti pravni sljednik US Fiumana.

Problem poistovjećivanja navedenih klubova valja sagledati i sa sociološkoga aspekta. U poraću je politika obuhvatila sve pore društva. Stvaranjem nove federativne države sport je, doista, postao sredstvom integracije, pogotovo u prijepornim pograničnim područjima. „Politička nesigurnost gurala je nogomet u turbulentno stanje previranja kako su nogometni identiteti postajali još jedan način prisvajanja spornih teritorija.“¹³⁵

130 Usp. Petrović, Ivkošić, Ceronja, „Pravni oblici sportskih klubova u Republici Hrvatskoj“, 561.

131 Isto pravno pitanje vrijedi i za (re)aktiviranu US Fiumana (Torino) koja je nastavila sportsku djelatnost na drugom prostoru, u poslijeratnoj Italiji.

132 Ako je u pitanju povijest HNK Rijeka od 1906., onda i ranije, međutim, do 1918. godine ne postoji jedinstven austrougarski nogometni savez. Valja naglasiti da postojanje nekog saveza nije preduvjet ranijeg egzistiranja sportskoga društva. Prema FIFA-i engleski Sheffield FC najstariji je nogometni klub u svijetu, a utemeljen je 1857. godine kada još nije postojala organizacija Football Association.

133 Valja spomenuti kako postoje primjeri klubova koji pripadaju jednom nogometnom savezu, a sudjeluju u prvenstvenim natjecanjima drugog nogometnog saveza, poput velških klubova Cardiff Cityja ili Swansea, koji se uključuju u englesko nogometno prvenstvo.

134 Usp. Petrović, Ivkošić, Ceronja, „Pravni oblici sportskih klubova“, 562. Ovime je regulirano pravo djelovanja u sadašnjem trenutku i ubuduće, ali nije određeno pravno nasljeđivanje iz ranijih višedesetljetnih razdoblja koja prethode trenutku obavljanja određene sportske djelatnosti. Registrirani klubovi u Republici Hrvatskoj u svojim pravnim aktima navode mehanizme i okolnosti raspuštanja kluba/udruge i što se događa s njihovom imovinom.

135 Mills, *Nogomet i politika*, 87.

U prijeporu oko godine postanka HNK Rijeka očituje se sukob između suprotstavljenih gledišta aktera koji nastoje socijalno polje nogometa oblikovati u skladu sa svojim percepcijama društvene stvarnosti.¹³⁶ Neuvažavanjem relevantnih povijesnih činjenica aktualno rukovodstvo kluba nastoji presložiti socijalno nogometno polje i usklađujući ga sa svojom vizijom i interpretacijom povijesti. Međuratna riječka povijest nogometa zauzela je važnu ulogu u (re)aktualizaciji sportskih korijena kluba u smislu postavljanja osnova za „rebranding“¹³⁷ koji je dio javnosti podržao. Ta (re)aktualizacija, međutim, nije utemeljena na objektivnim zbivanjima u prošlosti već na referencama prema prošlosti, što se može protumačiti potrebom za „izmišljanjem tradicije“ prema konceptu Erica Hobsbawma.¹³⁸ Zanemarivanje znanstveno utemeljenih činjenica i nepromišljeno forsiranje vlastitih odluka nisu značajke demokratskoga načina upravljanja sportskim društvom.

S pravnoga stajališta ne treba zanemariti ni činjenicu o višedesetljetnom egzistiranju Fiumane u Torinu koja se natjecala u talijanskom prvenstvu.¹³⁹ Klub je uredno registriran u FIGC-u pod imenom predratne Fiumane i ima zamrznut status. U više navrata sportski djelatnici porijeklom iz naših krajeva pokušavali su ponovno pokrenuti sportsku aktivnost Fiumane.¹⁴⁰ To znači da klub hipotetski uvijek može (re)aktivirati svoju sportsku aktivnost, no upitno je može li se smatrati pravnim sljednikom predratnoga riječkog kluba.

Novoosnovani je Kvarner okupio igrače iz različitih gradskih klubova i iz drugih krajeva zemlje, od kojih su pojedinci prethodno nosili dres Fiumane. U početnim godinama Kvarner je uglavnom odigravao utakmice na Partizanovom igralištu u ulici Cellini, a ne na Kantridi. Tada je velik dio stanovništva talijanske nacionalnosti napustio grad pa ne možemo govoriti o nepromijenjenome navijačkome korpusu. Sve su to pojedinosti o kojima se može raspravljati i različito ih se tumačiti, ali ono što je državnopravno nespojivo jest stavljanje triju sportskih društava pod zajednički nazivnik.

136 Usp. Vrcan, *Nogomet – Politika – Nasilje*; Lalić, *Nogomet i politika*, 72-75.

137 Sindbæk, „A Croatian champion with Croatian name“, 1015.

138 Hobsbawm određuje ovaj koncept suvremenoga konstruiranja i shvaćanja rituala koji nisu utemeljeni na objektivnim zbivanjima u prošlosti već na referencama prema prošlosti i to samo pod uvjetom da se nametne ponavljanje tih rituala. Zapravo, oni obično nastoje uspostaviti kontinuitet s odgovarajućom historijskom prošlošću. Hobsbawm, „Uvod: Kako se tradicije izmišljaju“, Hobsbawm, *Izmišljanje tradicije*, 10.

139 US Fiumana formirana je 1949. godine kada je podnesena prijava za članstvo u FIGC-u. Savez je istaknuo da će „Fiumana“ imati atribuciju naslova za izravni prijem u Serie C, ovisno o tehničkim uvjetima društva. Sukladno tadašnjim financijskim i organizacijskim mogućnostima klupsko rukovodstvo procijenilo je da treba započeti od startne kategorije natjecanja, tadašnje Druge divizije. Fabris, „Calcio: una storia minore legata all'esodo“, 3.

140 Godine 2008. pripremljen je projekt preustroja kluba za reaktivaciju i korištenje stadiona Primo Nebiolo u Torinu. Usp. Sfiligoi, „La Fiumana, come una nazionale“, 74-79. Nogometni trener Sergio Vatta, porijeklom iz Zadra, pregovarao je s čelnicima FIGC-a o registriranju Fiumane u Legu Pro (nekadašnju Seriu C 1). Započeta inicijativa ipak se nije ostvarila. Prema tumačenju Saveza pravna regulativa nije poznavala norme koje bi novom društvu omogućile poziciju koju je klub stekao prije nekoliko desetljeća. Usp. Bocchio, „Sergio Vatta e quel sogno infranto della Fiumana a Torino“.

Fiskulturno društvo Kvarner službeno je utemeljeno osnivačkom skupštinom 29. lipnja 1946. godine što automatski označava početak i egzistiranje novoga pravnog subjekta. Nadalje, klub je, osim novoga imena, ustrojio novu upravu i stručni stožer.¹⁴¹ U odnosu na Olimpiju i Fiumanu novoosnovani je klub imao drugačija klupska obilježja i boju dresova. Igrači Olimpije nosili su crno-bijele dresove, Fiumanine majice boje trule višnje krasila je bijela zvijezda, dok je Kvarnerov grb bio posve drugačiji, zaobljen, s primorskim motivom u sredini, a klupska boja bila je plavo-bijela. Među članovima uprave i stručnoga stožera Kvarnera, osim Nevja Malenseka (blagajnika), nije bilo bivših djelatnika US Fiumana.¹⁴²

S obzirom na navedene razloge smatramo kako inzistiranje na tezi da HNK Rijeka ima neporeciv kontinuitet s Fiumanom a prije toga i s Olimpijom nema objektivnu osnovu.

Zaključak

Nogomet je urezan u povijest grada Rijeke jer je u povijesnim distorzijama nerijetko značio više od igre. Prijepor oko godine osnutka HNK Rijeka i njegova imena postavlja se kao formalno-pravno ali i ideološko pitanje, upućujući na još uvijek aktualnu raspravu oprečnih gledišta na prostoru granice. Otegotna je okolnost što su u brojnim migracijama zagubljeni relevantni dokumenti ostavši zauvijek nedostupni široj javnosti, čijom bi analizom bilo jednostavnije pratiti povijesni (dis)kontinuitet klupskoga razvoja u prostoru nekadašnjega kamenoloma. Teza o istovjetnosti navedenih klubova prvenstveno nema dostatno pravno i formalno utemeljenje. US Fiumana i HNK Rijeka nemaju zajednički pravni kontinuitet. Kroz povijest gradskoga nogometa moguće je, međutim, promatrati kontinuitet tradicije koju je Rijeka s vremenom izgubila. Trajnost sportske tradicije i prakticiranja nogometne igre u prvoj polovini 20. stoljeća. Taj se kontinuitet ogleda u sportskom ugledu i ulozi Olimpije, Glorije, Fiumane i Kvarnera/Rijeke kao vodećih nogometnih klubova u gradu.

Na kraju valja naglasiti da nogomet kao socijalno „prizemna stvar“ itekako može postati izazovnom istraživačkom temom, stoga vjerujemo da će ova studija biti poticajna podloga za buduća komplementarna istraživanja povijesti sporta. Rijeka je grad s nizom partikularnih identiteta od kojih je jedan i sportski. I u njemu se, između ostaloga, zrcali kozmopolitski karakter Luke različitosti, sredine koja se više ne može ukalupiti u shemu *grada granice* jer je spremna suočiti se sa svojim povijesnim nasljeđem i u domeni sporta.

141 Predsjednik Fiumane 1943. godine bio je Andrea Gastaldi, a trener Artur Kolisch. „Unione Sportiva Fiumana 1942-1943.

142 Posljednji predsjednik US Fiumana 1943. godine bio je Andrea Gastaldi, potpredsjednici Umberto Paginatti i Enzo Maisano, blagajnik Renato Greiner, savjetnici Vincenzo Battarino, Teri Marcelli, Cesare Novello i Aurelio Ulcich. Trener je bio Artur Kolisch. Dibeneditto, *El Balon Fiuman*, 687.

Izvori i literatura

Arhivski i neobjavljeni izvori

HR-DARI-323/15.2.-GNOR: Hrvatska, Državni arhiv Rijeka, fond 323, Gradski narodni odbor Rijeka.

AMSF: Archivio Museo Storico di Fiume a Roma, Rim, Italija.

Ostavština Livija Bastiancicha, Torino, Italia.

Tisak

Il popolo (Fiume), 1906.

La bilancia (Fiume), 1905.

L' Azione (Pola), 1921.

La vedetta d'Italia (Fiume), 1926.

La rivista dello sport fiumano (Fiume), 1944.

La Voce del Popolo (Rijeka), 1945, 1946.

Lo sport della settimana (Milano), 1946.

Narodne novine (Zagreb), 1945.

Narodni sport (Zagreb), 1946, 1947.

Novi list (Rijeka), 1952, 1954, 2020, 2021.

Primorski vjesnik (Sušak), 1945, 1946.

Riječki list (Rijeka), 1952.

Arena di Pola (Pola), 1977, 2003.

La Repubblica (Roma), 2007.

Gazzeta Ufficiale (Roma), 1947.

Literatura

Altin, Roberta; Badurina, Natka. „Podijeljeno pamćenje. Istarski egzodus u urbanom prostoru Trsta“. *Časopis za suvremenu povijest* 49 (2017), br. 2: 317-340.

Bartulović, Željko. *Sušak 1919-1947. Državnopravni položaj grada*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci; Adamić; Državni arhiv u Rijeci, 2004.

Bocchio, Mario. „Sergio Vatta e quel sogno infranto della Fiumana a Torino“. Pristup ostvaren 15. 2. 2021. <https://crpiemonte.medium.com/sergio-vatta-e-quel-sogno-infranto-della-fiumana-a-torino-67355ecf6a59>

Burburan, Ferruccio; Moranjak, Zlatko. *Rijeka nogometa 1873. – 1948*. Rijeka: Grafika Zambelli, 2006.

Cameda, Paolo. „Quando il Rijeka si chiamava Fiumana e giocava in Serie A: l'identità cancellata“. Pristup ostvaren 10. 2. 2021. <https://www.goal.com/it/notizie/quando-il-rijeka-si-chiamava-fiumana-e-giocava-in-serie-a/25jbnj6tk1f1fzk93unqh3ca>

Castellani, Massimiliano. „Storie di cuoio. Quella Fiumana che sfidò il lager“. *Avvenire.it.*, 2021. Pristup ostvaren 10. 2. 2021. <https://www.avvenire.it/agora/pagine/quella-fiumana-pi-forte-del-lager>

- Cattaruzza, Martina. *Italy and Eastern Border, 1866-2016*. New York; London: Routledge, 2017.
- Čonč, Tea. „Eksplozija na Vergaroli u Puli 18. kolovoza 1946. godine: pokušaj rekonstrukcije i izazovi tumačenja“. *Povijest u nastavi* 7 (2009), br. 14 (2): 133-176.
- Čulinović, Ferdo. *Riječka država. Od Londonskog pakta i Danincijade do Rapalla i aneksije Italiji*. Zagreb: Povijesno društvo Hrvatske, 1953.
- D'Alessio, Vanni. „Politika obrazovanja i nacionalno pitanje u socijalističkoj Jugoslaviji: škole s talijanskim nastavnim jezikom u Istri i Rijeci“. *Časopis za suvremenu povijest* 49 (2017), br. 2: 219-241.
- Dibenedetto, Luca. *El Balon Fiuman quando su la Tore era L'aquila*. Borgomanero: Litopress, 2004.
- Dota, Franko. *Zaraćeno poraće. Konfliktni i konkurentski narativi o stradanju i iseljavanju Talijana Istre*. Zagreb: Srednja Europa, 2010.
- Dota, Franko. „Od usuda povijesti do fatalne greške: hrvatska historiografija o stradanju i iseljavanju Talijana Istre i Rijeke“. *Časopis za povijest Zapadne Hrvatske* 6 i 7, (2012): 77-99.
- Dubrović, Ervin. „Intelektualci, fašisti i antifašisti“. *Časopis za povijest Zapadne Hrvatske* 10 (2015): 123-129.
- Dukovski, Darko. „Atentat na britanskog brigadira Roberta de Wintona u Puli 10. veljače 1947.“. *Časopis za suvremenu povijest*, 42 (2010), br. 3: 671-691.
- Dukovski, Darko. „Povijesna ekspertiza tragedije na pulskoj Vargaroli (Vergarolla) 18. kolovoza 1946.“. *Histria: Godišnjak Istarskog povijesnog društva* (2011), br. 1: 79-112.
- Đurić, Josip, ur. *Kvarnerski majstor*. Rijeka, 1958.
- Fabris, Matteo. „Calcio: una storia minore legata all'esodo“. *Arena di Pola* 3244, 31. 12. 2003.
- „Foibe, Napolitano consegna le medaglie d'oro“. Pristup ostvaren 7. 1. 2021. <https://www.repubblica.it/2007/02/sezioni/cronaca/foibe-memoria/foibe-memoria/foibe-memoria.html>
- Frntić, Franjo, ur. *Sto godina nogometa u Hrvatskoj 1880-1980*. Zagreb: Nogometni savez Hrvatske, 1983.
- Gottardi, Ruggero. „Ruggero Gottardi (Rijeka, 1882. – Diano Marina, 1954.)“. *Quaderni* 16 (2004), br. 1: 395-447.
- Graziosi, Roberto. „Storia. Chi ha inventato lo „scudetto“?“. Pristup ostvaren 22. 2. 2022. <https://www.focus.it/cultura/storia/inventore-scudetto-d-annuncio>
- Grgić, Stipica. „Kratka povijest ženskoga nogometa u Hrvatskoj/Jugoslaviji u međuratnom razdoblju“. *Časopis za suvremenu povijest* 50 (2018), br. 3: 557-580.
- Hemar, Eduard. *Istarski sportski biografski leksikon*. Pula: Sportska zajednica Istarske županije, 2016.
- Hobsbawm, Eric. „Uvod: Kako se tradicije izmišljaju“. U: *Izmišljanje tradicije*, ur. Eric Hobsbawm. Beograd, 2002, 5-25.
- Horvat, Zlatko. „Istraživanje riječke nogometne povijesti: 'NK Rijeka sigurno nije osnovana 1946. godine, poveznica s Fiumanom je jako čvrsta'“. *Novi list*, 31. 1. 2021., 38.
- Iveta, Vladimir. „Sportske organizacije u totalitarizmu: nogometni savezi u Njemačkoj, Španjolskoj i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 40 (2019), br. 2: 735-761.
- Jeličić, Ivan. „Per lo stato libero prima dello Stato libero, considerazioni sul Partito autonomo democratico fiumano“. U: *Raccolta degli atti del convegno per i cento anni dalla fondazione*

- dello Stato Libero di Fiume*, ur. Danko Švorinić. Rijeka/Fiume: Udruga Slobodna država Rijeka, 2021, 90-100.
- Kačer, Hrvoje ur. *Sportsko pravo*. Split: Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, 2018.
- Karakaš Obradov, Marica. „Migracije stanovništva na hrvatskom području neposredno prije i nakon završetka Drugog svjetskog rata“. *Časopis za suvremenu povijest* 48 (2016), br. 3: 653-668.
- Klasić, Hrvoje. „Fiskultura u službi naroda. Uloga tjelesnog odgoja u stvaranju jugoslavenskog socijalističkog društva 1945. – 1952.“. U: *Stvaranje socijalističkog čovjeka. Hrvatsko društvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma*, ur. Igor Duda. Zagreb; Pula: Srednja Europa; Sveučilište Jurja Dobrile, 2017, 201-220.
- Klasić, Hrvoje. „The Tito-Stalin Football War“. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 48 (2016), br. 1: 387-404.
- Klen, Danilo ur. *Povijest Rijeke*. Rijeka: Skupština općine Rijeka, 1988.
- Kovačić, Davor. *Hrvatski nogomet u doba cara, kralja, poglavnika i maršala*. Zagreb: AGM; Hrvatski institut za povijest, 2019.
- Kraljić, Tonko ur. *Pod hridima Kantride 1937.-2007*. Rijeka: Adamić, 2007.
- Kraljić, Tonko; Rivetti, Orlando ur. *Kvarnerska rivijera, tri desetljeća*. Rijeka: Nogometni klub Rijeka, 1982.
- Kraljić, Tonko. „Nogomet na području Hrvatskog primorja i Istre“. U: *Hrvatski nogometni savez, 80. obljetnica*, ur. Fredi Kramer. Zagreb: Hrvatski nogometni savez, 1992.
- Kramarsich, Igor. *Storia Dello Zara calcio*. Pristup ostvaren 19. 3. 2021. <https://www.scribd.com/document/364601764/Zara-Calcio-06>
- Kramarsich, Igor. „Klupska povijest“. U: *Rijeka bijelih snova*, ur. Dragan Ogurlić. Rijeka: Naklada Val, 2020, 25-48.
- Kramer, Fredi; Klemenčić, Mladen ur. *Nogometni leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2004.
- Lalić, Dražen. *Nogomet i politika. Povijest i suvremenost međuodnosa u Hrvatskoj*. Zaprešić: Fraktura, 2018.
- Lazzarich, Marinko. *Kantrida bijelih snova*. Rijeka: Adamić, 2008.
- Lazzarich, Marinko. „Stoljetno iščitavanje povijesti pod stijenama riječkoga sportskog hrama“. *Problemi sjevernog Jadrana* 13 (2014): 47-76.
- Loik, Mirella. *Mio papa Ezio Loik*. Boves: Arba Fenice, 2019.
- Mandich, Alfio. „Gnente rochette quela sera“. *La tore* 10 (2000): 74-75.
- Matteoni, Robert. „Nogometni klub Istra“. U: *Istarska enciklopedija, Istrapedia*, 2005. Pristup ostvaren 12. 2. 2021. <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/398/nogometni-klub-istra>
- Medved, Marko „Katolička crkva i Slobodna Država Rijeka“. U: *Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa povodom 100 godina od osnutka Slobodne Države Rijeka/Raccolta degli atti del convegno per i cento anni dalla fondazione dello Stato Libero di Fiume*, ur. Danko Švorinić. Rijeka/Fiume: Udruga Slobodna država Rijeka/Associazione Stato Libero di Fiume, 2021, 101-139.
- Micich, Marino. „Fiume, maggio 1945. La fine del progetto autonomista zanelliano per „Fiume Libera“. U: *Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa povodom 100 godina od osnutka Slobodne Države Rijeka/Raccolta degli atti del convegno per i cento anni dalla fondazione dello Stato Libero di Fiume*, ur. Danko Švorinić. Rijeka/Fiume: Udruga Slobodna država Rijeka/Associazione Stato Libero di Fiume, 2021, 151-162.

- Mijatović, Franjo. „Filozofijski nabačaj o nogometu“. *Pogledi* (2018): 6-9.
- Mikulčić, Zoran. „Gospoda Mišković i Ogurlić krivotvore povijest HNK Rijeke“. *Novi list* (Rijeka), 24. 12. 2020, 44.
- Mikulčić, Zoran. „Riječki nogomet 1945.-1955.“. Pristup ostvaren 11. 6. 2022. <http://kvarnerski.com/rijecki-nogomet-1945-1955/>
- Mills, Richard. *Nogomet i politika u Jugoslaviji. Sport, nacionalizam i država*. Zagreb: Profil, 2019.
- Nicoletti, Lorenzo. *AC Dalmazia, grande esempio di integrazione*, CentoPagina. Pristup ostvaren 17. 10. 2020. <https://www.centropagina.it/osimo/ac-dalmazia-squadra-calcio-regionale/>
- Ogurlić, Dragan ur. *Rijeka bijelih snova*, Rijeka: Naklada Val, 2020.
- Orlić, Mila. „Javni diskursi, nacionalne memorije i historiografija na sjevernojadranskom prostoru“. *Časopis za povijest Zapadne Hrvatske* 6 i 7 (2011-2012): 13-22.
- Pamich, Abdon; Roberti, Roberto ur. *La grande avventura dello sport fumano*, Ariccia: Aracne editrice, 2016.
- Paškvan, Ivo. „Stijene stare ‘kave’ riječke radosti“. U: *Pola stoljeća Kvarnerske rivijere, 1953.-2002*, ur. Orlando Rivetti. Rijeka: Grafika Zambelli, 2002, 77-93.
- Percan, Anton. *Nogomet u Puli*. Pula: Histria Croatica C.A.S.H., 2011.
- Petrović, Siniša; Ivkošić, Marko; Ceronja, Petar. „Pravni oblici sportskih klubova u Republici Hrvatskoj“. U: *Sportsko pravo*, ur. Hrvoje Kačer. Split: Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, 2018, 551-599.
- Pola dell altro ieri: Tre pretendenti al dopo Grion, *Arena di Pola*, 12 novembre 1977. Pristup ostvaren 28. 6. 2022. <http://arenadipola.com/articoli/62889>
- Previšić, Martin; Mlinarić, Ivan. „Služba državne sigurnosti Hrvatske protiv nogometnih navijača 1989-1991.“. *Istorija 20. veka* 38 (2020), br. 1: 163-184.
- Pupo, Raoul. *Fiume città di passione*. Roma; Bari: Laterza, 2018.
- Rački, Andrija. *Prilozi k povijesti grada Sušaka*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1991.
- Radelić, Zdenko. *Obavještajni centri, Ozna i Udba u Hrvatskoj (1942. – 1954.)*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2019.
- Roknić Bežanić, Andrea. „Uspostava i organizacija civilnih i vojnih vlasti u poslijeratnoj Rijeci“. *Časopis za povijest Zapadne Hrvatske* 6 i 7 (2011-2012): 163-177.
- Sfiligoi, Fabio. „La Fiumana, come una nazionale“. *La tore* 19 (2009): 74-79.
- Sindbæk, Tea. „A Croatian champion with Croatian name: national identity and uses of history in Croatian football culture – the case of Dinamo Zagreb“. *Sport in society* 16 (2013), br. 8: 1009-1024.
- „Spavaš li mirno, Sheffielde: Rijeka objavila novi datum osnivanja, ranije je to učinio i Dinamo“. Pristup ostvaren 22. 1. 2021. <https://dalmatinskiportal.hr/sport/spavas-li-mirno-sheffelde--rijeka-objavila-novi-datum-osnivanja-ranije-je-to-ucinio-i-dinamo/83499>
- Sučić, Mateo. „*Rijeka bijelih snova* je knjiga koju treba čitati, pročitati i čuvati“. *Novi list* (Rijeka), 19. 12. 2020, 44-45.
- „Terra rossa, calcio e Malvasia. Il pallone nella Istria italiana!“. Pristup ostvaren 26. 12. 2020. <https://panecalcioekren.wordpress.com/tag/grion-pola/>
- Tolić, Josip. „Rijeka pomaknula osnutak čak 40 godina unatrag, a lokosi podbadaju: Trend je biti mladi...“. Pristup ostvaren 2. 4. 2021. <https://www.24sata.hr/sport/rijeka-pomaknula-osnutak-cak-40-godina-unatrag-a-lokosi-podbadaju-trend-je-bit-mladi-735174>

- Tomasini, Elvino. *I nerostelati del Grion di Pola: cronistria del calcio polese dal 1919 al 1947*. Parma: Umberto Nicoli, 1980.
- Tomasini, Elvino. *Unione Sportiva Fiumana, 1926-1943*. Trieste: Svevo, 1993.
- „Unione Sportiva Fiumana 1942-1943“, Pristup ostvaren 20. 5. 2023. https://it.wikipedia.org/wiki/Unione_Sportiva_Fiumana_1942-1943
- Vino, Massimiliano. „La Fiumana, orgoglio del Carnaro“. *Contrasti*, 2020. Pristup ostvaren 4. 12. 2020. <https://www.rivistacontrasti.it/fiumana-calcio-fiume-dannunzio-istria-pola-jugoslavia-rijeka/>
- Vojnović, Branislava ur. *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske, 1945-1952*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006.
- Vrcan, Srđan. *Nogomet – Politika – Nasilje*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2003.
- Vujnović, Vlado ur. *NK Rijeka 1946.-1976.*, Rijeka: NK Rijeka, 1976.
- Zanetti Lorenzetti, Alberto. *Olympia Giuliano-Dalmata*. Rovigno; Trieste: Centro di Ricerche Storiche; Unione italiana – Fiume; Università popolare di Trieste, 2002.
- Zanetti Lorenzetti, Alberto. *Sport e guerra fredda in Venezia Giulia 1945-1954*. Rovigno: Centro di Ricerche Storiche; Unione italiana – Fiume; Università popolare di Trieste, 2018.
- Žagar, Ivan. „Sport i nogomet u historiografiji i humanističkim znanostima u Jugoslaviji i postjugoslavenskom prostoru“. *Historijski zbornik* 74 (2021), br. 1: 137-147.

SUMMARY

Actualization of the historical heritage and sports roots of the Croatian football club Rijeka

During the 20th century, the city of Rijeka/Fiume was a part of a number of states, most of which had authoritarian characteristics. The social and political turmoil was reflected in all segments of city life. Sport competitions, especially football, were not spared from those historical intrusions in Rijeka. This paper focuses on the sporting dimension of the issue of coexistence in a multicultural environment. It questions the relationship between politics, society, sports and nationalisms in the Kvarner area. Three different national football championships were played at the Kantrida Stadium: the Italian Divisione Nazionale, Serie B, C, the Yugoslav Federal League and the Croatian Football League. Kantrida witnessed a clash of sporting and political interests; we can therefore observe the social and cultural development of the city of Rijeka through the lens of the former quarry's transformation. The author tries to answer the question of whether HNK *Rijeka* is the legitimate successor of Unione sportiva *Fiumana*, a club formed in 1926 by the merger of *Gloria* and *Olimpia*. The paper problematizes the thesis about their identity and answers the question of whether the clubs that functioned in the city in the first half of the 20th century are the direct forerunners of today's HNK *Rijeka*. Is the actualization of sports roots an expression of the desire to clarify historical facts, a kind of “rebranding” or an actual invention of a tradition? Considering the complexity of socio-political processes, this topic requires a complementary research approach. Following the historical developments in the former Julian region, the author uses the comparative-historical

method in drawing analogies between events during a longer time period. He also analyzes the phenomena of football politicization in SFR Yugoslavia. The text structure follows the chronological-problematic principle. By questioning the sports roots of HNK *Rijeka* as either Austro-Hungarian, Italian or Croatian, the author seeks to confirm the following thesis: social turmoil, national and political pressures had a significant impact on the existence of sports clubs in the city. Consequently, football clubs that existed in Rijeka over the years and regimes - *Olimpia*, *Fiumana* and *Kvarner/Rijeka* - were in different legal positions. HNK *Rijeka* cannot be deemed as a direct successor of Clubo sportivo *Olimpia* and Unione sportiva *Fiumana*. The historical overview is a kind of retrospective of past events on and off the sporting field. The focus of the text is on two periods: the Kingdom of Italy and the FNR Yugoslavia (with subsequent name changes).

Keywords: Rijeka, history of sports, Kingdom of Italy, FNR Yugoslavia, football, US Fiumana, FD Kvarner